

Jyväskylän yliopisto
Taloustieteiden tiedekunta

**POHJOIS-AMERIKAN VAPAAKAUPPA-ALUE
OPTIMAALISEN VALUUTTAUNIONITEORIAN
NÄKÖKULMASTA**

Kansantaloustieteen pro gradu-tutkielma
Syksy 1999
Pasi Nurmi

POHJOIS-AMERIKAN VAPAAKAUPPA-ALUE OPTIMAALISEN VALUUTTAUNIONITEORIAN NÄKÖKULMASTA

Pasi Juhani Nurmi

(ohjaaja: Hannu Tervo)

Kansantaloustieteen koulutusohjelma

Syksy 1999

Jyväskylän yliopisto

Taloustieteiden tiedekunta

69 sivua, 2 liitesivua

Tämän pro gradu-tutkielman ”Pohjois-Amerikan vapaakauppa-alue optimaalisen valuuttaunioniteorian näkökulmasta” tarkoituksena oli arvioida Pohjois-Amerikan vapaakauppa-alueen kahden keskeisen valtion, Yhdysvaltojen ja Kanadan, muodostamaa kokonaisuutta optimaalisen valuuttaunioniteorian valossa. Tarkoituksena oli arvioida niitä etuja ja haittoja, joita valuuttaunionin luominen alueelle aiheuttaisi. Valuuttaunioniteorian mukaan maat, jotka omaavat merkittävästi toisistaan eroavat tuotantorakenteet, kohtaavat todennäköisesti epäsymmetrisiä kysyntäshokkeja ja siten tarvitsevat enemmän itsenäistä rahapolitiikkaa.

Tässä tutkimuksessa Kanadan ja Yhdysvaltojen tuotantorakenteiden eroja ja yhtäläisyyksiä tarkasteltiin tutkimalla työttömyyskehitystä Kanadan eri provinseissa sekä Yhdysvaltojen pohjoisissa, Kanadaan rajoittuvissa osavaltioissa. Taloudellisten häiriöiden suuruuden selvittämiseksi laskettiin työttömyysindeksin keskihajontoja eri osavaltioissa ja provinseissa. Työttömyysindeksien korrelaatioiden avulla selvitettiin häiriöiden eriaikaisuutta eri alueilla.

Tutkimuksen tulosten mukaan Yhdysvaltojen pohjoisten osavaltioiden välillä vallitsee korkea talouden integraation taso, mistä kertoo työttömyyskehityksen voimakas korrelaatio eri osavaltioiden välillä rannikolta rannikolle. Kanadan osata tilanne on selkeästi hajanaisempi. Työttömyysluvut eri provinseissa korreloivat keskenään, mutta eivät kuitenkaan yhtä voimakkaasti kuin Yhdysvaltojen tapauksessa. Yhdysvaltojen voidaan siis tässä suhteessa sanoa olevan voimakkaammin

integroitunut valuuttaunioni Kanadaan verrattuna. Keskeistä kuitenkin on, että myös Kanadan osalta työttömyyskehitys eri provinseissa korreloi keskenään paremmin kuin verrattuna kehitykseen Yhdysvalloissa. Valtioiden sisällä työttömyyskehityksen korrelointi oli siis voimakkaampaa kuin valtioiden välillä niin Kanadan kuin Yhdysvaltojen tapauksessa. Siten valuuttaunioniin liittyvä itsenäisen rahapolitiikan menetys merkitsisi Kanadalle huomattavia kustannuksia alueellisesti.

Kanadan ja Yhdysvaltojen välinen kauppavaihto on yhä merkittäväntä maailmankaupassa ja maat muodostavat toisilleen selkeästi tärkeimmän vientialueen. Tulevaisuudessa on mahdollista, että Kanadan liittovaltorakenteen muuttumisen myötä suhde eteläiseen kauppakumppaniin muodostuu yhä erilaisemmaksi eri provinseissa. Läntiset provinssit näkevät jo nyt taloudelliset suhteet Yhdysvaltoihin monessa suhteessa tärkeämpinä kuin suhteet itäisiin provinseihin. Nykytilanteessa maa muodostaa kuitenkin tuotantorakenteeltaan selkeästi Yhdysvalloista poikkeavan kokonaisuuden, jolle itsenäisellä rahapolitiikalla on suuri merkitys.

Avainsanat: epäsymmetriset häiriöt, kansainvälinen kauppa, optimaalinen valuuttaunioni, valuuttakurssiregiimi, vapaakauppa-alue

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen teoreettinen tausta ja tutkimusongelma.....	3
1.2 Tutkimuksen rakenne	4
1.3 Keskeiset määritelmät.....	5

2. POHJOIS-AMERIKAN VAPAAKAUPPA-ALUE

2.1 Yhdysvaltain ja Kanadan välinen vapaakauppasopimus 1988.....	8
2.2 Yhdysvaltain ja Kanadan talouksien integraation nykytilanteesta.....	12

3. VALUUTTAKURSSIJÄRJESTELMISTÄ

3.1 Kiinteät vs. joustavat valuuttakurssijärjestelmät.....	14
3.2 Kanadan dollari viime vuosikymmeninä.....	17

4. OPTIMAALINEN VALUUTTAUNIONITEORIA

4.1 Mundellin työmarkkinoiden joustavuutta korostava näkemys.....	21
4.2 Tuotantorakenteen erilaisuus.....	25
4.3 Talouden avoimuus.....	27
4.4 Inflaatiovauhdin samankaltaisuus	28
4.5 Integraation syvyys valuuttaunionin jäsenmaiden kesken.....	29
4.6 Yhteenveto optimaalisesta valuuttaunioniteoriasta.....	30

5. AIKAISEMMASTA TUTKIMUKSESTA

5.1 Tuotannontekijöiden liikkuvuutta käsittelevä tutkimus.....	39
5.2 Vaihtosuhteen kehitykseen keskittyneestä tutkimuksesta.....	40

5.3 Kysyntä- ja tarjontahäiriöiden alkuperään keskittyneestä tutkimuksesta.....42

6. TYÖTTÖMYYSASTEEN KEHITYS YHDYSVALTAIN JA KANADAN RAJAOSAVALTIOISSA

6.1 Työttömyysaste talouden tunnuslukuna.....45

6.2 Työllisyyden kehitys Pohjois-Amerikan vapaakauppa-alueella 1980-90.....46

6.3 Työttömyyskehityksen vertailua eri osavaltioissa ja provinseissa.....49

7. ITSENÄISEN RAHAPOLITIIKAN MERKITYKSESTÄ

7.1 Itsenäisen rahapolitiikan merkityksestä inflaationäkökulmasta.....62

**7.2 Valuuttaspekulaatioiden merkityksestä joustavien valuuttakurssien.....64
järjestelmässä**

8 . JOHTOPÄÄTÖKSET

LÄHDELUETTELO

LIITTEET

1. JOHDANTO

Kuluvan vuosikymmenen keskeisiä trendejä taloustutkimuksen saralla on kiistatta ollut alueellisen taloustutkimuksen kasvava suosio. Talouskehityksen tarkastelu alueellisesta näkökulmasta sekä eri alueiden välinen taloudellinen integraatio ovat toimineet lähtökohtana usealle tutkimukselle. Tämä aluetalouden kasvanut suosio selittyy suurelta osin tapahtuneesta poliittisesta kehityksestä viime vuosikymmeninä. Vapaakauppa ja alueelliset vapaakauppajärjestelyt ovat saaneet jalansijaa usealla mantereella.

Viime vuosina suuri osa talouspoliittisesta keskustelusta Suomessa on keskittynyt pohtimaan Euroopan Unionin talous- ja rahaliiton, EMU:n hyötyjä ja haittoja. Euroopan Unionin valtioista valtaosa on asettunut selkeästi tukemaan rahaliiton luontia yhteisen valuutan ja yhteisen keskuspankin myötä. Valuuttaunionille on löytynyt myös vastustajansa niin poliitikkojen kuin ekonomistien keskuudesta. Mm. Ruotsissa epäröinti rahaliiton eduista on johtanut maan jääntiin rahaliiton ulkopuolelle ainakin yhteisvaluutan ensimmäisinä vuosina.

Valuuttaunionin vaikutusten arvioinnissa keskeiseen asemaan on noussut Robert Mundellin vuonna 1961 esittämä teoria optimaalisesta valuutta-alueesta. Kanadalaisen Mundellin lähtökohtana oli arvioida kotimaansa tilannetta vaiheessa, jossa yleisesti esittiin vahvoja mielipiteitä maan valuutan sitomiseksi kiinteästi Yhdysvaltain dollariin. Lyhyesti tiivistäen optimaalisella valuutta-alueella käsitetään aluetta, jossa yhteisen valuutan käytön edut ovat haittoja suuremmat. Keskeinen huomio Mundellin teoriassa oli se tosiseikka, etteivät valtiolliset aluerajat välttämättä noudata ns. optimaalisen valuutta-alueen mukaisia rajoja. Onko Euroopan Unioni optimaalinen valuutta-alue? Entä ovatko Yhdysvaltain tai Kanadan kaltaiset maantieteelliset jättiläiset optimaalisia valuutta-alueita?

Aluetaloudellisesta näkökulmasta nähden esimerkiksi juuri Kanada muodostaa voimakkaasti hajanaisen kokonaisuuden maan länsi- ja itä-osan erotessa talousrakenteensa puolesta voimakkaasti toisistaan. Tarkasteltaessa koko mantereen taloutta on sama jakautuneisuus selkeästi nähtävissä. Raskas metalliteollisuus sekä autoteollisuus ovat käytännössä lähes täysin keskittyneet Yhdysvaltain ja Kanadan itäosiin mantereen länsirannikon keskittyttyä erinäisiin toimialoihin korkean teknologian tuotannosta puunjalostusteollisuuteen. Tässä tilanteessa voidaan kysyä olisivatko mantereen länsi- ja itäosien varaan rakennetut valuutta-alueet kansallisia valuuttoja toimivampi ratkaisu. Robert Mundell itse katsoi Kanadan olevan esimerkki ei optimaalisesta valuutta-alueesta lähinnä maan työvoiman heikon liikkuvuuden ja toisaalta maan taloutta kohtaavien häiriöiden epäsymmetrisyyden johdosta. (Mundell (1961))

Tutkielmassani tarkastelen Pohjois-Amerikan talousalueen sopivuutta optimaaliseksi valuutta-alueeksi sekä syitä siihen, miksi Kanada on viime vuosikymmeninä valinnut oman kansallisen valuutan vaihtoehdon tilanteessa, jossa yli 80 % ulkomaankaupasta suuntautuu Yhdysvaltoihin. Kanada on selkeästi riippuvaisempi Yhdysvaltain markkinoista kuin esimerkiksi EMU:un liittyvä Suomi Euroopan Unionista. Tästä näkökulmasta aihe voidaan nähdä myös ajankohtaisena nykyisen EMU-keskustelun aikana.¹

Työni keskittyy täysin talouspoliittisiin näkökohtiin. Kulttuurisen identiteetin ja turvallisuuspolitiikan kaltaiset argumentit rajaavat kokonaan työni ulkopuolelle, vaikka ne epäilemättä ovat olleet keskeisiä taustatekijöitä viime vuosikymmeninä tehtyihin ratkaisuihin.

¹ Vienti Yhdysvaltoihin vuonna 1995 oli 82.5% Kanadan kokonaisviennistä viennin EU:hun vastatessa samana vuonna 59%:ia Suomen kokonaisviennistä.

1.1 Tutkimuksen teoreettinen tausta ja tutkimusongelma

Tutkimuksen keskeisenä tarkoituksena on arvioida syitä, jotka ovat johtaneet nykyiseen tilanteseen Pohjois-Amerikan vapaakauppa-alueella ja joiden vuoksi Kanada on arvioinut oman valuutan säilyttämisen edut haittoja suuremmiksi. Oman valuutan ja toisaalta yhteisen valuutan, tässä tapauksessa Yhdysvaltain dollarin, etujen ja haittojen arvioinnissa keskeisessä asemassa on nk. optimaalisen valuutta-alueen teoria. Optimaalisella valuutta-alueella käsitetään aluetta, jolla valtioiden omien valuuttojen käytön sijaan on alueen yhteinen valuutta edullisempi ratkaisu.

Yhteisen valuutan keskeiset edut syntyvät valuuttakurssivaihtelujen mukanaan tuomien epävarmuustekijöiden poistumisen myötä. Toisaalta transaktiokustannukset muodostavat myös kustannuksia, joita yhteisen valuutan oloissa ei olisi. Edellämainitut kustannukset poistuisivat luonnollisesti kokonaan vasta yhden globaalin valuutan oloissa, mutta esimerkiksi juuri Kanadassa yhden mantereen laajuisen valuutan käyttöönotto poistaisi valtaosan em. kustannuksista maan ulkomaanmatkailusta valtaosan suuntautuessa ulkomaankaupan tavoin Yhdysvaltoihin.

Siinä missä yhteisvaluutan edut ovat suhteellisen ilmeiset ovat haitat huomattavasti vaikeammin määriteltävissä. Keskeinen menetys valuuttaunioniin liittyvälle valtiolle muodostunee maan itsenäisen valuuttakurssi- sekä rahapolitiikan menetyksestä. Kiistattomasti voidaan väittää, että omasta valuutastaan luopuva valtio menettää samalla keskeisiä instrumentteja itsenäisen talouspolitiikan harjoittamisen kannalta. Kuinka suuri menetys on riippuu ennen kaikkea siitä kuinka menestyksellistä maan harjoittama itsenäinen raha- ja valuuttakurssipolitiikka on aiempina vuosina ollut ja toisaalta siitä kuinka itsenäistä rahapolitiikka todella on ollut. Kanadan osalta voidaan pohtia kuinka itsenäistä talouspoliittista linjaa maa käytännössä on kyennyt harjoittamaan eteläiseen talousjätiläiseensä nähden.

Kuinka haitallista itsenäisen raha- ja valuuttakurssipolitiikan harjoittamisen edellytysten pientyminen sitten lopulta on? Valuuttaunionin rahapolitiikasta vastaa unionin keskuspankki, jonka intresseissä on suotuisan talouskehityksen edistäminen koko unionin laajuudella. Keskuspankilla luonnollisesti on käytettävissään kaikki talouspolitiikan instrumentit, joita kansalliset keskuspankit omaavat erillisten valuuttojen olosuhteissa. Optimaalisen valuuttaunionin teorian keskeinen ydinkysymys onkin, kuinka hyödyllistä kansallisille valtioille on niiden mahdollisuus itsenäiseen talouspolitiikkaan. Tässä ratkaisevaan asemaan nousee talouksia kohtaavien häiriöiden luonne. Kuinka suuresti valtiot eroavat häiriöalttiudessaan toisistaan ja kuinka suuri esimerkiksi maan ulkopuolisten kysyntäshokkien merkitys on eri maille? Voimakkaasti suppeaan toimialavalikoimaan keskittynyt talous todennäköisesti on häiriöalttiimpi ulkopuolisille shokeille verrattuna maahan, jonka talous koostuu hyvin diversifioituneesta tuotannosta. Voidaan tiivistää, että rakenteiltaan hyvin samankaltaiset maat omaavat paremmat mahdollisuudet toimivan valuuttaunionin luomiseen toisistaan suuresti poikkeaviin talouksiin nähden. Toisaalta on kuitenkin mahdollista, että hyvinkin erilaiset taloudet voivat muodostaa toimivan valuuttaunionin mikäli maiden työmarkkinat ovat hyvin joustavat. Tällöin mm. maiden välinen muuttoliike tasaisi hinta- ja palkkatasoeroja valuuttaunionin sisällä. (De Grauwe (1994), s. 86)

Tämän tutkielman tarkoituksena on arvioida Yhdysvaltain ja Kanadan muodostamaa Pohjois-Amerikan vapaakauppa-aluetta optimaalisen valuuttaunionin teorian valossa. Vapaakauppa-alueen integroituneisuuden tarkastelemiseksi vertaillaan työllisyyden kehitystä keskeisissä Kanadan provinseissa sekä Yhdysvaltain osavaltioissa. Työllisyyden kehitys ko. alueilla viime vuosikymmeninä sekä lukujen keskinäisen korrelaation aste on yksi mahdollisuus yleiskuvan saamiseksi kaupankäynnin ja integraation tasosta Pohjois-Amerikan vapaakauppa-alueella.

1.2 Tutkimuksen rakenne

Luku kaksi esittelee tutkielman kohdealueen: Pohjois-Amerikan vapaakauppa-alueen. Luku sisältää lyhyen esityksen mantereen kehityksestä 1960-luvun ensimmäisistä vapaakauppaa edistävästä sopimuksista nykytilanteeseen. Kolmas luku käsittelee

valuuttakurssien määräytymistä sekä kiinteiden ja joustavien valuuttakurssien eroja ja niiden hyötyjä ja haittoja. Luku esittelee lyhyesti myös Kanadan dollarin viime vuosikymmenien kehityshistorian. Tutkielman neljäs luku sisältää tutkielman varsinaisen teoreettisen osuuden. Luku esittelee optimaalisen valuutta-alue-teorian sekä viittaa lyhyesti myös ulkomaankauppa- sekä aluetalousteorian keskeiseen käsitteistöön. Luvun keskeinen sisältö on kuitenkin optimaalinen valuuttaunioniteoria ja edellytykset, joita teoria optimaaliselle valuuttaunionille asettaa. Tutkielman viides luku esittelee lyhyesti Pohjois-Amerikan talousalueesta aiemmin tehtyjä tutkimuksia, jotka ovat arvioineet alueen integraation syvyyttä ja toimivuutta niin yleisesti kuin optimaalisen valuuttaunioniteorian kriteerienkin valossa. Tutkielman kuudennessa luvussa käsitellään työttömyyskehitystä vapaakaupan vuosikymmeninä Kanadan provinseissa sekä Yhdysvaltain Kanadaan rajoittuvissa osavaltioissa. Tutkielman viimeinen luku sisältää yhteenvedon niistä johtopäätöksistä, joihin saatujen tulosten valossa päädytään.

1.3 Keskeiset määritelmät

Epäsymmetrinen shokki: Taloutta koetteleva häiriötekijä, jonka vaikutukset eivät jakaudu tasaisesti talousalueen eri alueille. Öljyn tuotanto Kanadan Albertassa ja öljyn maailmanmarkkinahinnan vaihtelu on esimerkki epäsymmetrisestä shokista. Öljyn maailmanmarkkinahinnan nousu 1970-luvulla nosti Albertan provinssin voimakkaaseen kasvuun Kanadan muiden provinssien taantuessa laskusuhdanteeseen. Näin öljyn hinnan muutos vaikutti maan eri alueisiin voimakkaasti eri tavalla.

EU, Euroopan unioni: Vuonna 1957 perustettu tulliliitto. Alkuperäisenä tavoitteena kaupan esteiden poistaminen jäsenmaiden väliltä. Nykyisen Euroopan unionin tavoitteet ovat niin poliittisen kuin taloudellisen integraation syventäminen jäsenmaiden välillä. Nykyiset jäsenmaat ovat Belgia, Espanja, Iso-Britannia, Irlanti, Italia, Hollanti, Kreikka, Luxemburg, Saksa, Portugali, Ranska, Tanska, Ruotsi ja Suomi

Kauppan luonti: Kahden tai useamman maan välisen kaupan lisääntyminen, joka on seurausta vapaakauppasopimuksen aiheuttamasta kaupan esteiden poistumisesta.

Kaupan siirto: Vapaakauppasopimuksen aiheuttama tuonnin siirtyminen tehokkaasta vapaakauppa-alueen ulkopuolisesta maasta tehottomampaan vapaakauppa-alueen jäsenmaahan. Kaupan siirto on siis seurausta keinotekoisesta kilpailuedusta, jonka vapaakauppasopimus on aikaansaanut jäsenmaalle alueen ulkopuoliseen tuottajamaahan nähden.

NAFTA, North American Free Trade Agreement: Vuonna 1994 voimaantullut sopimus Pohjois-Amerikan vapaakauppa-alueesta. Sopimuksen tavoitteena kaupan vapauttaminen tulleista sekä muista esteistä NAFTA-alueella. Vuonna 1999 vapaakauppa-alueeseen kuuluivat Kanada, Yhdysvallat ja Meksiko.

Optimaalinen valuuttaunioni: Alue, jonka sisällä yhteisvaluutan hyötyvaikutukset ovat kustannuksia suuremmat.

Sisäinen integraatio: Kehitys, jonka johdosta kansallisten rajojen merkitys alueella vähenee. Integraation myötä vapaakauppa-alueen jäsenmaiden välistä kauppaa rajoittavat fyysiset, tekniset ja poliittiset esteet vähenevät.

Valuuttakurssiregimi, valuuttakurssijärjestelmä: Järjestelmä, jonka puitteissa maan valuutan arvo määräytyy. Järjestelmä voi tukeutua joko kiinteisiin tai joustaviin valuuttakursseihin.

Vapaakauppasopimus: Kahden tai useamman maan välinen sopimus, jonka pyrkimyksenä on poistaa esteet maiden väliseltä kaupalta, mutta säilyttää olemassaolevat esteet kaupalle sopimuksen ulkopuolisten maiden kanssa.

2. POHJOIS-AMERIKAN VAPAAKAUPPA-ALUE

Yhdysvaltain ja Kanadan välisen kaupan kehitystä kuluvalle vuosikymmenelle on leimannut erilainen suhtautuminen kaupan merkitykseen eri maissa. Yhdysvalloissa kauppavaihtoon Kanadan kanssa on perinteisesti suhtauduttu hämmästyttävällä välinpitämättömyydellä. Kauppavaihto on poliittisessa keskustelussa herättänyt huomattavasti vähemmän huomiota kuin esimerkiksi kauppa Japanin kanssa (mm. kiista japanilaisautojen tuontikiintiöistä 1980-luvulla) tai Meksikon kanssa käytävä ulkomaankauppa (mm. kiista tuotannon siirtymisestä etelärajan taakse NAFTA-neuvotteluiden yhteydessä). Paljolti kyse on ollut ns. ”isoveli-asenteesta”. Kauppa pohjoisen rajanaapurin kanssa on nähty itsestäänselvytenä.

Kuitenkin kauppavaihto Kanadan kanssa on pitkään ollut maalle hyvin merkityksellinen. Vuonna 1985 vienti Kanadaan oli 53.9 mrd. dollaria, 25 % kokonaisviennistä, ylittäen siten selkeästi viennin mm. Japaniin tai Saksaan.

Kanadassa sitävastoin kauppavaihto Yhdysvaltain kanssa on perinteisesti herättänyt voimakkaita tunteita poliittisessa keskustelussa. Maan ulkomaankaupan voimakkaan riippuvuuden Yhdysvaltain kaupasta, (vuonna 1985 vienti Yhdysvaltoihin oli 81 % kokonaisviennistä), on aika ajoin nähty vaarantavan maan todellisen itsenäisyyden eteläisestä rajanaapurista. Kritiikkiä lienee kuitenkin vaimentanut se tosiseikka, että kauppa on vuosikymmenet ollut Kanadalle ylijäämäistä.

Kaupan kehitykseen viime vuosikymmeninä on voimakkaimmin vaikuttanut yleisen kauppaa vapauttavan GATT-prosessin ohella maiden välinen kahdenkeskinen kaupan vapautumiskehitys. Kaupan vapautumisen viime vuosikymmeninä voidaan katsoa alkaneen 1965 solmitun autoalan kauppaa vapauttaneen Autopact-sopimuksen myötä. Maiden välisen kauppavaihdon merkittävimmän toimialan, ajoneuvoteollisuuden, kaupan merkittävä vapauttaminen tulleista ja kiintiöistä loi perusteet ja suuntaviivat koko kauppavaihdon myöhemmälle kehitykselle. 1960-luvulta lähtien suunta maiden välisen kaupan kehityksessä on ollut selkeää, yleinen kaupan vapautuminen on nähty merkittävänä tavoitteena molemmissa maissa. Karkeasti yleistäen Pohjois-Amerikan valtiot voidaan nähdä myös globaalin kaupan vapautumiskehityksen edistäjinä

Euroopan valtioiden keskittyessä enemmän kaupan alueelliseen vapautumiseen yhteisön sisällä.

2.1 Yhdysvaltain ja Kanadan välinen vapaakauppasopimus 1988

Yhdysvaltain ja Kanadan välisen kaupan vapautumiskehitys saavutti keskeisen tavoitteen vuonna 1988, jolloin maiden välille neuvoteltu kauppaa lähes kaikilla keskeisillä toimialoilla ratkaisevasti vapauttava vapaakauppasopimus ratifioitiin. Niin Yhdysvalloissa kuin Kanadassakin sopimusta edelsi vilkas kauppapoliittinen keskustelu, joka luonteeltaan erosi eri maissa jo lähtökohtiensa vuoksi. Kanadalle kauppavaihto Yhdysvaltain kanssa oli elintärkeä yli 70 % viennistä suuntautuessa Yhdysvaltoihin. Sopimuksen nähtiin turvaavan viennin Yhdysvaltoihin siinäkin tapauksessa, että jyrkkä protektionistinen suuntaus tulisi vallalle Yhdysvaltain kauppapolitiikassa. 1980-luvun Yhdysvaltain dollarin jyrkkää vahvistumista seuranneen maan jättimäisen kauppataasevajeen vuoksi suunnan muutos maan liberaalissa kauppapolitiikassa ei ollut täysin poissuljettua.

Yhdysvalloille sopimus merkitsi vastaavaa taetta vakaasta kaupan kehityksestä muuttuvissa poliittisissa oloissa. Lähihistoriassa mm. Trudeauun hallitus Kanadassa oli pyrkinyt vähentämään maan riippuvuutta Yhdysvaltain kaupasta mm. tuontia rajoittavin toimin.

Sopimus Kanadan ja Yhdysvaltain välisestä vapaakaupasta ratifioitiin molempien maiden parlamenteissa vuoden 1988 aikana ja sopimus astui voimaan vuoden 1989 alusta lukien. Sopimuksen merkittävimmät vaikutukset maiden väliseen kauppaan voidaan karkeasti jakaa viiteen luokkaan:

- Tullien ja kiintiöiden poisto maiden välisestä kaupasta 10 vuoden siirtymäajan kuluessa.
- Sopimuksen vaikutukset maiden välisiin investointeihin.
- Sopimuksen tuomat muutokset palvelualalle.
- Sopimuksen tuomat muutokset energiasektorin kauppaan.
- Vapaakaupan vaikutukset mantereeseen keskeiseen toimialaan: ajoneuvoteollisuuteen.

Kaupan vapautuminen tullien poistumisen myötä oli luonnollisesti huomattavimpia sopimuksen aikaansaannoksia. Sopimuksen myötä kaikki tullit maiden välisestä kaupasta poistuisivat kymmenen vuoden siirtymäajan kuluessa siten, että osa tulleista poistuisi välittömästi ja korkeimmat tullit kymmenen vuoden kuluessa. Siten suojelluimmat toimialat saisivat pisimmän siirtymäajan muutokseen. 1980-luvun puolivälissä sopimusta neuvoteltaessa Yhdysvaltain ja Kanadan välistä kauppaa rasittivat vielä suhteellisen korkeat tullit toimialasta riippuen. Osa kaupasta oli täysin tullivapaata mm. GATT- prosessin ansiosta, mutta tullien alaisen kaupan keskimääräinen tulliaste oli jopa 9.9% tuonnille Kanadaan ja 3.1 % tuonnille Yhdysvaltoihin vuonna 1986. Vapaakauppasopimuksen myötä tämä luku siis putoaisi nolnaan vuoteen 1998 mennessä. Oli selvää, että tämän kaltainen kaupan vapautuminen lisäisi kaupan volyymia maiden välillä. Se, kuinka voimakasta kaupan kasvu olisi ja miten se vaikuttaisi maiden väliseen kauppataaseeseen, olisi jo huomattavasti vaikeampaa arvioida. (Schott (1988) , s.12-13)

Tullien leikkausten ohella toinen merkittävä vaikutus sopimuksella oli maiden välisiin investointeihin. Sopimus varmisti muutamaa poikkeusta lukuunottamatta sen, että pohjois-amerikkalaiset yhtiöt saisivat rajan molemmin puolin ns. kansallisen kohtelun. Yhdysvalloille sopimuksen tämä puoli oli kenties merkityksellisin. Kanadan hallitus oli edeltävinä vuosikymmeninä useaan otteeseen puuttunut amerikkalaisten yritysten investointeihin Kanadassa erityisesti energia-alalla. Rahoitussektorin investointeille sopimus merkitsi suurta muutosta. Sopimus toi alalle merkittäviä muutoksia poistamalla mm. valtaosan esteistä, joita oli asetettu Yhdysvaltain pankkien asettumiselle Kanadan puolelle. Kokonaan poistui myös amerikkalaisten pankkien osalta Kanadan ulkomaisille pankeille asettama 16 % katto-osuus talletuksista. Kaiken kaikkiaan sopimuksen vaikutukset investointeihin maiden välillä olivat merkittävät. (Hufbauer G. (1992) , s. 25)

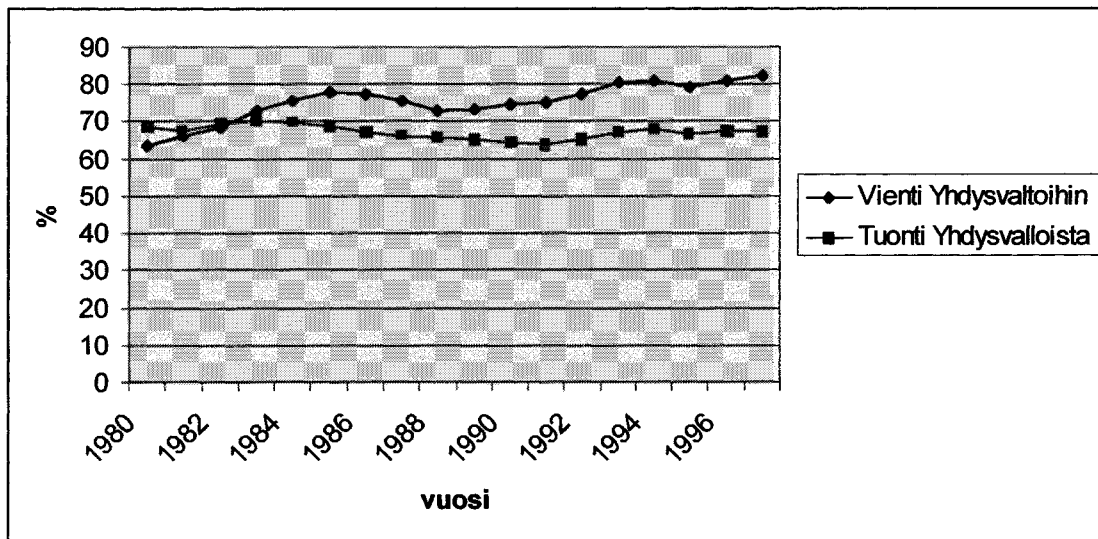
Maiden välistä vapaakauppasopimusta arvosteltiin voimakkaasti molemmissa maissa neuvottelutulosten tultua julki 1987. Keskeisiksi epäonnistumisiksi useissa arvioissa esitettiin sopimuksen lukuisat erityisartiklat, joita oli asetettu turvaamaan sopimuksen ratifiointi maiden parlamenteissa. Mm. energia-alan sekä viihdeteollisuuden kaupan sopimus jätti poikkeussääntöjä, jotka eivät soveltuneet vapaakaupan periaatteeseen.

Toisaalta kritiikkiä herätti myös valtion maataloustuotannolle ja puunjalostusteollisuudelle maksamat vientituet, joita uusi vapaakauppasopimus ei kieltänyt.

Kaiken kaikkiaan sopimus nähtiin kuitenkin myönteisenä maiden välisen kauppavaihdon ja yleisen talouskehityksen kannalta. Arviot sopimuksen vaikutuksista maiden väliseen kauppavaihtoon vaihtelivat laajasti. Pessimistisimmät esittivät jopa negatiivisia kasvuarvioita valtaosan tutkimuksista päätyessä 4-8 prosentin kasvuennusteisiin.

Tarkasteltaessa maiden välisen kauppavaihdon kehitystä vapaakaupan ensimmäisinä kymmenenä vuotena käy ilmi, ettei tuonti tai vienti maiden välillä ole kokenut merkittäviä muutoksia. Yhdysvaltain kaupan merkitys Kanadan vientiteollisuudelle on entisestään korostunut nousten jopa yli 80 prosenttiin 1990-luvun loppupuolella. Kanadan kokonaistuonnista Yhdysvaltain kaupan osuus on sen sijaan pysynyt jokseenkin samana vapaakaupan alkuvuosista 1990-luvun loppuun.

Kuvio 2.1.1: Yhdysvaltain kaupan osuus Kanadan ulkomaankaupasta 1980-1997

Lähde: Statistics Canada

Daniel Schwanen tarkasteli sopimuksen vaikutuksia vuonna 1992, seitsemän vuotta sopimuksen voimaantulon jälkeen kirjassaan ”Were the Optimists Wrong about the Free Trade ?”. Schwanen pyrki selvittämään sopimuksen vaikutuksia erityisesti Kanadan tuotantorakenteeseen maan ollessa kahdesta valtiosta selvästi pienempi talous. Sopimuksen vaikutukset tuntuivat voimakkaammin Kanadan taloudessa, jonka riippuvuus ulkomaankaupasta oli selvästi Yhdysvaltoja suurempi. Tutkimuksen keskeinen lopputulos oli odotettu: kauppavaihto maiden välillä oli sopimuksen voimaantulon jälkeisinä vuosina kasvanut selvästi niillä toimialoilla, joiden kauppaa sopimus vapautti. Sen sijaan niillä aloilla, joita sopimus ei koskenut kaupan volyyymi ei ollut merkittävästi muuttunut ollen osittain jopa pienentynyt. Kaupan luontia ja sitä seuraavaa tuotannon tehostumista näyttäisi siis sopimuksen ensi vuosina tapahtuneen. Schwanen päätyi tutkimuksessaan myös tulokseen, että kaupan vapautuminen oli selvästi nostanut myös Kanadan viennin jalostusasteen arvoa. Viennin kasvu korkean jalostusasteen tuotteissa oli ollut selvästi voimakkaampaa kuin alhaisemman jalostusasteen tuoteryhmissä vuosina 1989-1991. Tutkimus osoitti myös vapaakauppasopimuksen tukeneen maiden välistä investointitoimintaa sopimuksen taatessa kansallisen kohtelun molempien maiden yritysten investoinneille vapaakauppa-alueella. (OECD Economic Outlook Canada (1995))

2.2 Yhdysvaltain ja Kanadan talouksien integraation nykytilanteesta

Yhdysvaltain ja Kanadan välisen vapaakauppasopimuksen astuttua voimaan 1.1.1989 maiden välinen kauppavaihto oli jo ennalta merkittävää. Vapaakauppasopimus antoi merkittävää lisäpontta kaupan kehitykselle ja vuoden 1998 loppuun mennessä kaikki maiden välistä kauppaa rasittavat tullit ja kiintiöt oli poistettu. Myös muihin kaupan esteisiin on kyetty vaikuttamaan, mm. standardointi- ja sertifiointijärjestelmien yhdenmukaistamisessa maiden välillä on jo saavutettu merkittävää kehitystä.

Vapaakauppasopimuksen voimaantulon jälkeistä aikaa voidaan lyhyesti kuvata menestykseksi maiden väliselle kauppavaihdolle. Vuodesta 1988 vuoteen 1996 maiden välinen kauppavaihto kaksinkertaistui Kanadan viennin Yhdysvaltoihin kasvaessa merkittävämmiin kuin tuonnin Yhdysvalloista. Erityisesti kasvu on ollut merkittävää sellaisilla toimialoilla kuten telekommunikaatio-, tekstiili- ja kemian teollisuuden tuotteissa - kaikki toimialoja, joiden kauppaa ennen vapaakauppasopimusta oli säädelty tullien ja kiintiöiden avulla suhteellisen voimakkaasti. (Arndt, S. (1996), s. 4-5)

Vuonna 1994 vapaakauppasopimus ulotettiin käsittämään myös Meksikon. Näin Pohjois-Amerikan vapaakauppa-alue nykymuodossaan käsittää yli 380 miljoonan asukkaan talousalueen ollen siten väestömäärältään Euroopan Unioniakin merkittävämpi vapaakauppa-alue. Uusi vapaakauppasopimus, ns. NAFTA-sopimus sisälsi myös lukuisia Kanadan ja Yhdysvaltain väliseen kauppaan vaikuttavia parannuksia, joilla ennen kaikkea pyrittiin kehittämään vanhan vapaakauppasopimuksen puutteita. Yleisesti uuden NAFTA-sopimuksen merkitys on kuitenkin arvioitu vähäiseksi Yhdysvaltain ja Kanadan välisen kaupan kannalta. Paul Krugman, eräs keskeisiä vapaakauppakeskusteluun osallistuneita taloustieteilijöitä, on jopa esittänyt sopimuksen merkityksen Yhdysvalloille liki olemattomaksi.¹
(Krugman (1993) , s.14)

¹ Krugman (1993) toteaa artikkelissaan jyrkästi: "NAFTA will have no effect on the number of jobs in the United States"

Nyky muodossaan Yhdysvaltain ja Kanadan muodostama Pohjois-Amerikan vapaakauppa-alue voidaan yhä selkeämmin nähdä maiden rajan ylittävien talousalueiden kokonaisuutena. Vaikka maanosan sisäisessä kaupassa kansallisuus on yhä merkittävä tekijä ja kulkuyhteydet itä-länsi-suunnassa ovat molemmissa maissa erinomaiset, on maiden rajan ylittävä pohjois-etelä - suuntainen kauppa yhä merkittävämpää ja osin jopa huomattavasti kansallista kauppaa suurempaa. Yritykset länsi-Kanadassa näkevät usein Yhdysvaltain länsirannikon merkittävimpana markkina-alueenaan esimerkiksi itä-Kanadan sijaan. Koko maanosan tuotannon alueellista sijoittumista leimaakin voimakas jakautuminen länsi- ja itä-osien talousalueisiin maanosan keskiosan taannuttua suhteellisen harvaanasutuksi välivyöhykkeeksi.

3. VALUUTTAKURSSIJÄRJESTELMISTÄ

Maailmankaupan keskeisten valuuttojen , myös Kanadan dollarin, arvo on viime vuosikymmeninä määräytynyt ns. hallitun kellunnan puitteissa. Tällä tarkoitetaan järjestelmää, jossa keskuspankit pyrkivät säilyttämään valuutan kurssin tietyissä talouden kehitykselle sopivaksi katsomissaan rajoissa. Valuutan kurssikehitykseen puututaan vain jos kurssi pyrkii nousemaan tai laskemaan yli rajojen.

Kuluneen vuosisadan viimeisiä vuosikymmeniä voidaan perustellusti kutsua joustavien valuuttakurssien dominoimaksi aikakaudeksi. Bretton Woods- järjestelmän hajottua keskeisten valuuttojen kurssit ovat laajalti määräytyneet ilman keskuspankkien asettamia kiinteitä kursseja. EMU:n myötä keskustelu kiinteiden ja joustavien valuuttakurssiregiimien välillä on saanut uutta pontta sillä merkitseehän valuuttaunioni jäsenmailleen siirtymistä kiinteiden valuuttakurssien järjestelmään suhteessa toisiin jäsenmaiden valuuttoihin. Ekonomistien keskuudessa yksimielisyys asiassa vallitsee lähinnä erimielisyydestä. Valuuttakurssiregiimien hyödyllisyydestä toisiinsa verrattuna on taloustutkijoiden keskuudessa esitetty monia näkökantoja. Viime vuosina joustavien valuuttakurssien järjestelmä on maailmantalouden epävakaa kehityksen myötä kohdannut yhä enemmän kritiikkiä ekonomistien keskuudesta.

Seuraavassa tehdään lyhyt katsaus eri valuuttakurssijärjestelmiin ja niiden etuihin ja haittoihin. Kanadan dollarin määräytymishistoriaa viime vuosikymmeninä esitellään lyhyesti kappaleen loppuosassa.

3.1 Kiinteät vs. joustavat valuuttakurssijärjestelmät

Kuten julkiset instituutiot yleensä myös kansainvälinen rahajärjestelmä on jatkuvan muutospaineen alla. Keinoja järjestelmän toimivuuden parantamiseksi esitetään jatkuvasti niin kansainvälisen politiikan areenalla kuin taloustieteenkin saralla. Kansainvälistä rahajärjestelmää voidaan kuvata järjestelmänä, joka mahdollistaa pääoman valtioiden väliset liikkeet valuuttojen keskinäisten kurssien avulla. Keskuspankit valitsevat valuuttakurssimekanismin eli järjestelmän, joka määrittää maan valuutan arvon suhteessa ulkomaisiin valuuttoihin. Niin kiinteillä kuin joustavilla valuuttakursseilla on etunsa ja puolestapuhujansa.. Seuraava taulukko kuvaa lyhyesti eri järjestelmien etuja haittoja.

Kiinteät kurssit

Keskeiset edut:

- Vakauttava vaikutus maailmantalouden kehitykseen, mm. inflaatioon eri maissa
- Transaktiokustannusten väheneminen
- Valuuttakurssiriskien väheneminen

Keskeiset haitat:

- Maan rahapoliittinen itsenäisyys pieni kiinteiden kurssien seurauksena.

Joustavat kurssit

Keskeiset edut:

- Maan rahapoliittinen itsenäisyys
- Joustavien kurssien kyky toimia automaattisena vakauttajana kysynnän vaihteluissa ulkoisen ja sisäisen tasapainon saavuttamiseksi.

Keskeiset haitat:

- Vaikutus maailmantalouden kehitykseen epävarmuutta aiheuttavana tekijänä

Ehkä tärkein joustavien valuuttakurssien puolesta esitetty argumentti liittyy keskuspankin kykyyn harjoittaa itsenäistä talouspolitiikkaa suhteessa muihin keskuspankkeihin. Kiinteiden valuuttakurssien järjestelmä edellyttää tiettyjen talouspoliittisten tavoitteiden samankaltaisuutta maiden kesken. Esimerkkinä tästä on inflaatiotavoite: kiinteiden valuuttakurssien järjestelmä edellyttää yhteistä näkemystä toivotusta inflaatiotasosta keskuspankkien kesken. Yhteinen inflaatiotavoite puolestaan johtaa tilanteeseen, jossa keskuspankkien harjoittaman rahapolitiikan tulee olla suhteellisen samankaltaista eri maissa. Keskuspankkien erilainen näkemys toivotusta inflaatiotasosta johti omalta osaltaan kiinteiden valuuttakurssien järjestelmän romahtamiseen 1970 - luvulla. Kahden keskeisen keskuspankin , Yhdysvaltain Federal Reserven sekä Saksan Bundesbankin inflaatiotavoitteet erosivat ratkaisevasti toisistaan siten vaikuttaen Bretton Woods-järjestelmän epäonnistumiseen.

(Husted & Melvin (1993), s. 453)

Joustavien valuuttakurssien keskuspankille luoma itsenäisyys on toisaalta nähty myös haitallisena. Tämän näkemyksen kannattajat korostavat kiinteiden kurssien tuomaa vakautta maailmantalouden kehitykseen.

Rahapoliittinen itsenäisyys on keskeinen, muttei ainoa argumentti, joka on esitetty joustavien valuuttakurssien puolesta kiinteiden kurssien järjestelmään nähden. Merkittävä etu on joustavien kurssien kyky toimia ulkoisen ja sisäisen tasapainon automaattisena vakauttajana kysynnän vaihteluissa. Esimerkistä käy viennin supistuminen : joustavien kurssien oloissa vähentynyt vientikysyntä johtaa maan oman valuutan kysynnän vähenemiseen ja siten valuutan arvon alenemiseen ulkomaisiin valuuttoihin nähden. Ulkomaisten hyödykkeiden tultua siten uuden kurssin myötä entistä kalliimmiksi kotimaisiin hyödykkeisiin nähden nousee kotimaisten hyödykkeiden kysyntä vähentäen laskeneen vientikysynnän vaikutusta kokonaiskysyntään. Vastaavassa tilanteessa kiinteiden kurssien oloissa keskuspankin tulisi valuutan devalvoitumisen estämiseksi ostaa kotimaan valuuttamarkkinoilta ulkomaan valuutan reserveillään ja siten rahan tarjonnan aleneminen johtaisi yhä voimakkaampaan kokonaiskysynnän laskuun. (Krugman (1994), s. 562)

Joustavia valuuttakursseja kohtaan on viime vuosina esitetty voimakasta kritiikkiä eri tutkimusten painottaessa järjestelmän eri heikkouksia. Aiemmin mainitun joustavien kurssien mukanaan tuoman epävarmuuden lisäksi järjestelmää on toistuvasti kritisoitu myös sen muiden ominaisuuksien osalta. Bretton Woods - järjestelmän kaltainen kiinteiden valuuttakurssien järjestelmä johtaa väistämättä suurempaan yhteistyöhön eri keskuspankkien välillä maailmantalouden kehityksen koordinoimiseksi ja vakaan kasvun turvaamiseksi. Joustavien kurssien oloissa tämän kaltainen yhteistyö luonnollisesti on vähäisempää.

Keskeinen kritiikki on kuitenkin kohdistunut keskuspankkien rahapoliittiseen itsenäisyyteen. Järjestelmän puoltajat perinteisesti ovat esittäneet tämän argumentin joustavien kurssien puolesta. Keskuspankkien todellinen mahdollisuus täysin itsenäisen rahapolitiikan harjoittamiseen voidaan asettaa kyseenalaiseksi oloissa, joissa valuuttakursseista on muodostunut eräs keskeisiä tekijöitä kokonaistaloudellisen kehityksen kannalta - keskuspankin tulee rahapoliittisissa linjauksissaan joka tapauksessa huomioida rahapoliittisten toimenpiteiden vaikutus valuuttakursseihin. (Krugman (1994), s. 567)

Yleinen kiinteiden valuuttakurssien puolesta esitetty argumentti on transaktiokustannusten väheneminen. Valuuttaunionin oloissa transaktiokustannukset unionin maiden välisessä rahaliikenteessä poistuisivat kokonaan. Paul Krugman kuvaa kiinteiden kurssien etuja tässä suhteessa kuvitteellisella esimerkillä : nykyinen Yhdysvallat on käytännössä 50 osavaltion muodostama yhden valuutan valuuttaunioni. Voidaan vain kuvitella transaktiokustannusten ja epävarmuustekijöiden aiheuttamaa haittaa kaupankäynnille tilanteessa, jossa jokainen osavaltio omaisi itsenäisen valuutan, jotka kelluisivat toisiinsa nähden joustavien kurssien järjestelmän mukaisesti ! (Krugman (1994), s. 612)

Toisaalta on korostettu kiinteiden kurssien aikaansaamaa valuuttakurssiriskien pientymistä. Ulkomaankaupan ja kansainvälisten investointien kannalta valuuttakurssien vakaus on selkeästi myönteinen seikka. Se, kuinka suuri merkitys kiinteiden kurssien järjestelmällä valuuttakurssiriskeihin on tilanteessa, jossa yrityksillä

on käytettävissään lukuisia instrumentteja kurssimuutoksilta suojautumiseen, on asia erikseen.

Keskeinen kiinteiden kurssien puolesta esitetty etu on järjestelmän vaikutus inflaatiokehitykseen järjestelmän eri maissa. Argumentti perustuu oletukseen kiinteiden kurssien kyvystä toimia ”ankkurina” löysemmän rahapolitiikan ja suuremman inflaation maille. Näissä maissa inflaatio-odotukset olisivat siten matalammat kuin joustavien kurssien oloissa. Keskuspankilla ei ole mahdollisuutta käyttää valuuttakurssipoliittikkaa talouspoliittisten tavoitteidensa ajamiseksi.

Valuuttakurssiregiimien valintaa koskeva tutkimus on löytänyt selkeitä yhtäläisyyksiä eri järjestelmään päätyneiden maiden. Eräs keskeinen ominaisuus on maan koko. Yleisesti ottaen suuret maat ovat talouspolitiikassaan itsenäisempiä ja siten haluttomampia luopumaan valuuttakurssipoliittisesta itsenäisyydestään kiinteän kurssijärjestelmän myötä. Suurille maille on myös yleistä ulkomaankaupan pienempi osuus bruttokansantuotteesta pieniin maihin verrattuna. Siten valuuttakurssikehitykseen ei suurissa maissa kiinnitetä niin suurta huomiota kuin pienissä ulkomaankaupasta suuresti riippuvaisissa maissa. (Husted & Melvin (1993), s. 454).

Maan koon ohella juuri talouden avoimuus eli riippuvuus ulkomaankaupasta on ratkaisevia ominaisuuksia valuuttakurssiregiimin valinnassa. Mitä avoimempi talous sitä suurempi merkitys kansainvälisellä hintakehityksellä ja erityisesti valuuttakurssimuutoksilla on maan omaan hintakehitykseen.

Maan talouspoliittiset tavoitteet vaikuttavat luonnollisesti ratkaisevasti myös maan valuuttakurssiregiimin valintaan. Korkeamman inflaation hyväksyvät valtiot ovat epätodennäköisempiä valitsemaan kiinteiden valuuttakurssien järjestelmän matalan inflaation maihin nähden. Korkean inflaation maille valuuttakurssien muutokset ovat tärkeä tekijä huolehdittaessa vientisektorin kilpailukyvystä kansainvälisessä kaupassa. Inflaation ollessa kilpailijamaita korkeampaa maan valuutan arvon tulee devalvoitua, jotta maan vientituotteet säilyttävät kilpailukykyä ulkomaisiin tuotteisiin nähden.

Merkitystä on myös maan ulkomaankaupan jakaumalla eli sillä, kuinka keskittynyttä vienti ja tuonti on eri maihin nähden. Yleisesti voidaan olettaa niiden maiden, joiden ulkomaankauppa on voimakkaasti keskittynyt yhteen maahan, olevan erityisen alttiita valitsemaan kiinteät valuuttakurssit ja sitomaan valuuttansa arvon keskeisen kauppakumppanin valuutan arvoon. Maalle, jonka ulkomaankauppa on voimakkaasti hajautunut kauppaan usean maan kanssa, oman valuutan sitominen yhteen valuuttaan ei toisi juuri etua - kauppa muiden maiden kanssa jäisi yhä alttiiksi valuuttakurssimuutoksille ja epävarmuudelle.

3.2 Kanadan dollari viime vuosikymmeninä

Kansainvälisen valuuttajärjestelmän toisen maailmansodan jälkeinen kehitys on karkeasti jaettavissa kahteen periodiin. Bretton Woods-järjestelmän puitteissa keskeiset valuutat oli kiinteiden valuuttakurssien järjestelmän mukaisesti sidottu Yhdysvaltain dollariin liki kolmen vuosikymmenen ajan. Bretton Woods - järjestelmän romahdettua 1970 keskeisten valuuttojen arvot ovat määrättyneet joustavien valuuttakurssien järjestelmän mukaisesti. Lukuunottamatta lyhyttä periodia 1960-luvulla Kanadan dollarin arvo on viime vuosikymmenten aikana määrätynyt kysynnän ja tarjonnan mukaisesti.

Bretton Woods - järjestelmän kiinteiden valuuttakurssien dominoimana ajanjaksonakin dollari oli vuosia ns. kelluva valuutta. 2.5.1962 dollarin arvo sidottiin kiinteästi Yhdysvaltain dollariin kurssilla $1 \text{ \$ USD} = 1.081 \text{ \$ CAD}$ Kanadan dollarin liittyttyä siten kiinteiden kurssien järjestelmään. Kiinteiden kurssien järjestelmässä dollarin arvo määrättyi 1970-luvun alkuun, jolloin koko Bretton Woods - järjestelmä lopulta romahti. (Husted & Melvin (1993), s. 450)

Kanadan dollarin irtautuminen Bretton Woods - järjestelmästä ja siten kiinteistä valuuttakursseista merkitsi ennen kaikkea mahdollisuutta entistä itsenäisempään rahapolitiikkaan sekä itsenäisempään inflaatiotasoon muihin maihin nähden. Kellunnan aloituksen jälkeisinä kuukausina Kanadan dollari vahvistui välittömästi Yhdysvaltain dollariin nähden pysytellen sitten Yhdysvaltain dollarin yläpuolella 1970-luvun alkuvuodet. Oman valuutan vahvistuminen keskeiseen ulkomaiseen valuuttaan nähden

loi maan keskuspankille paineita estää valuutan liiallinen vahvistuminen vientisektoria vahingoittavalle tasolle. Ekspansiivisen rahapolitiikan kautta maan korkotaso pidettiin alhaisena koko vuosikymmenen alkupuoliskon. Samanaikaisesti Keynesiläisessä hengessä harjoitettu työttömyyden alentamiseen tähdännyt finanssipolitiikka omalta osaltaan vahvisti inflaatiopaineita. Seurauksena olikin inflaation raju nousu. 1950- ja 1960-luvuilla inflaatio oli jatkuvasti pysynyt alhaisella tasolla.

1970-luvun kehitystä kokonaisuudessaan leimaa keskuspankin tavoite hillitä dollarin ulkoista vahvistumista vientisektorin kilpailukyvyn säilyttämiseksi. Tavoite oli ristiriidassa toisen keskeisen tavoitteen, inflaation alentamisen kanssa.

Voimakkaan inflaation kausi päättyi vasta 1980 - luvun alun politiikkamuutokseen keskuspankissa. 1981 keskuspankki ryhtyi voimakkaasti supistamaan liikkeellä olevan rahan määrää nostaten korot ennätystasolle Yhdysvaltain korkotasoon nähden. Seuraus oli odotettu : Kanadan dollari vahvistui Yhdysvaltain dollariin nähden selkeästi . Inflaatio lähti voimakkaaseen laskuun työttömyyden suunnan ollessa päinvastainen. Keskuspankin toimia 1980-1981 on sittemmin arvioitu erääksi keskeiseksi syyksi siihen, että maan talous 1980-luvun alkuvuosina ajautui voimakkaaseen taantumaaan, jopa lamaan.

1980-luvun taantumaa myötä maassa käytiin voimakasta keskustelua siitä strategiasta, millä voimakkaan työttömyyden leimaama kehitys kyettäisiin taittamaan. Asiaa selvittänyt talousneuvosto, the Economic Council, näki keskeiseksi ratkaisuksi viennin kehittämisen vapaakaupan myötä. Kahdenkeskinen vapaakauppasopimus Yhdysvaltain kanssa nousi keskeiseksi tavoitteeksi viennin ja koko talouskasvun taantumaa taittamiseksi. Toisaalta vapaakauppa nähtiin tärkeänä tuotantosektorin rakennemuutoksen voimistamiseksi. (Norrie & Owrain (1991), s. 602-603)

Bretton Woods - järjestelmän jälkeistä aikakautta Kanadan valuuttakurssipolitiikassa on hallinnut keskuspankin voimakas pyrkimys säilyttää maan valuutan ulkoinen arvo suhteessa Yhdysvaltain dollariin tasolla, jolla maan vientisektori säilyttää kilpailukykynsä Yhdysvaltain markkinoilla .

4. OPTIMAALINEN VALUUTTAUNIONITEORIA

1960-luvulla esitti kanadalainen taloustieteilijä Robert Mundell ”American Economic Review”- julkaisussa uuden näkökulman valuuttajärjestelmien etujen arviointiin kirjoituksessa ”A Theory of Optimum Currency Areas”. Kirjoitus aloitti kokonaan uuden aikakauden valuuttaunioniteorian saralla, sillä keskustelu keskittyi yhä enemmän nk. optimaalisen valuuttaunionin ominaisuuksiin. Valuuttaunionilla tarkoitetaan aluetta, jonka jäsenmaat ovat peruuttamattomasti sitoneet keskinäiset valuuttakurssinsa kiinteästi toisiinsa tai vaihtoehtoisesti kokonaan luopuneet valuutoistaan siirtymällä yhteiseen valuuttaunionin laajuiseen yhteisvaluuttaan. Optimaalisella valuuttaunionilla käsitetään yksinkertaisesti parasta eri maiden ryhmitystä valuuttaunioniin eri talouspoliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Mundell itse ilmaisi käsitteen selkeästi: optimaalinen valuuttaunioni on alue, jossa yhteisen valuutan tuomat edut ylittävät ne haitat, jotka yhteisen valuutan omaksumisesta aiheutuvat.

Mundellin alkuperäistä artikkelia vuodelta 1961 on sittemmin seurannut laaja joukko tutkimuksia, jotka ovat pyrkineet määrittämään mahdollisen optimaalisen valuuttaunionin jäsenmaiden ominaisuuksia. Karkeasti tutkimusalueet voidaan jakaa neljään eri luokkaan:

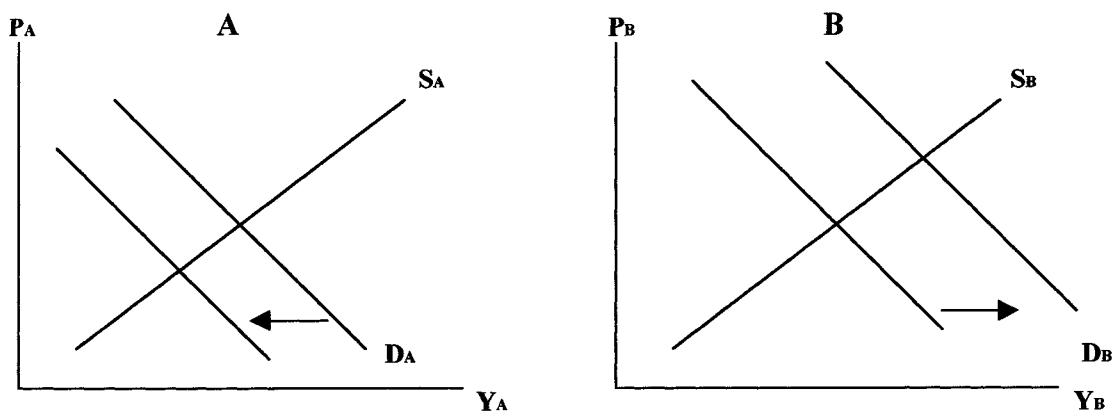
- 1) maiden keskinäisen kaupan laajuus
- 2) taloutta koettelevien shokkien symmetrisyys eri maissa eli asymmetristen shokkien yleisyys
- 3) tuotannontekijöiden , erityisesti työvoiman , liikkuvuus jäsenmaiden kesken
- 4) unionin laajuinen finanssipolitiikka

Mundell itse korosti työmarkkinoiden jouston merkitystä sopeutusmekanismina.

4.1 Mundellin työmarkkinoiden joustavuutta korostava näkemys

Itsenäisen rahapolitiikan menetys merkitsee valuuttaunioniin liittyvälle maalle keskeisen instrumentin menetystä sen pyrkiessä keskeisten talouspoliittisten tavoitteiden, kuten alhaisen työttömyyden saavuttamiseen. Valuuttaunionia mahdollisesti koettelevat epäsymmetriset shokit aiheuttaisivat taantumia ja noususuhdanteita alueen sisällä samanaikaisesti. Robert Mundell korosti työmarkkinoiden joustavuuden merkitystä. Työmarkkinoiden joustavuus koskee palkkojen joustavuuden lisäksi myös työvoiman liikkuvuutta korkean työttömyyden alueilta alhaisen työttömyyden alueille.

Mundell selvitti tilannetta tarkastelemalla tilannetta, jossa kahta valuuttaunionin maata A ja B kohtaa kysyntäshokki.

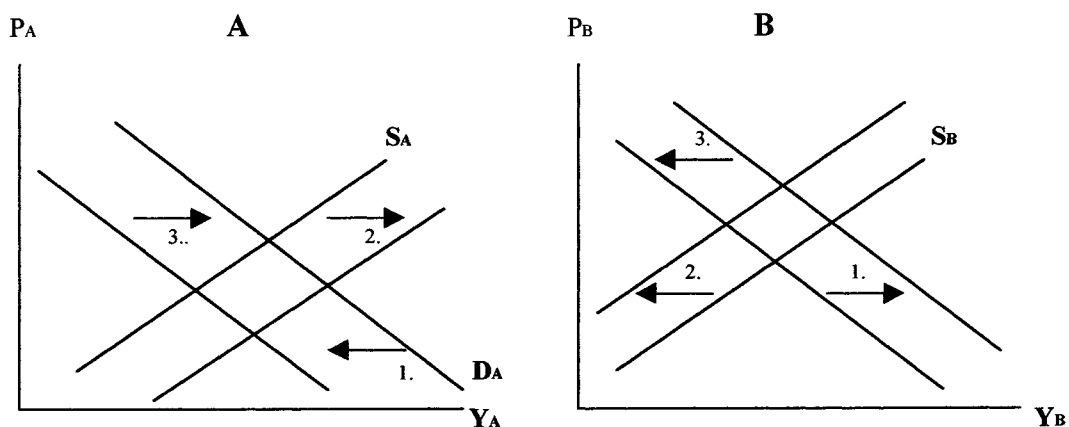
Kuvio 4.1.1 : Kysyntäshokin vaikutus maissa A ja B.

Kuviot kuvaavat kahden maan A ja B tilannetta kysyntäshokin kohdatessa maiden talouksia. Vaaka-akseli kuvaa maiden tuotantotasoa ja pystyakseli maiden hintatasoa. Kuvion käyrät kuvaavat maiden kokonaiskysyntä- ja tarjontakäyriä eri tilanteissa. Tuotannontekijöiden hintojen, kuten palkkatasojen, oletetaan olevan vakioita.

Kuvion tilanteessa ulkomainen kysyntä kasvaa siten, että maan B tuottamien hyödykkeiden kysyntä kasvaa maan A tuottamien hyödykkeiden kysynnän vähetessä. Kyseessä on siis selkeä epäsymmetrinen kysyntäshokki maiden A ja B välillä. Tilanteessa maan A kysyntäkäyrä siirtyy vasemmalle kun maan B kysyntäkäyrä vastaavasti siirtyy oikealle kasvaneen kokonaiskysynnän johdosta. Tilanne johtaa mitä

ilmeisemmin kasvaneeseen työttömyyteen maassa A maan B työttömyyden vähetessä kasvaneen työvoiman kysynnän myötä. Näin maita koettelevat ongelmat ovat hyvin erilaisia: maa A kohtaa pahenevan työttömyyden kun maan B ongelmana on lähinnä kasvanut inflaatiopaine.

Perinteinen valuuttakurssipolitiikka tarjoaisi selkeän vaihtoehdon tilanteeseen eli maan A valuutan devalvoimisen tai devalvoitumisen maan B valuuttaan nähden. Alhaisempi valuutan arvo tekisi maan A tuotteet kilpailukykyisemmiksi maan B tuotteisiin nähden ja siten helpottaisi kysyntäshokin aiheuttamaa työttömyysongelmaa. Miten valuuttaunionin maat sitten voivat sopeutua ja selviytyä edellä kuvatun kaltaisiin epäsymmetrisiin kysyntäshokkeihin? Mundell korosti työmarkkinoiden joustavuutta suhdanteiden tasaajana. Palkkojen joustavuus ja työvoiman liikkuvuus voisivat korvata itsenäisen valuuttakurssipolitiikan suhdanteiden alueellisena tasaajana.

Kuvio 4.1.2 : Maiden A ja B sopeutuminen kysyntähäiriöön.

Kysyntäshokin myötä maa A kohtaa kasvaneen työttömyyden. Joustavien työmarkkinoiden oloissa palkkataso maassa A ja maassa B toimivat sopeuttajana, joka lopulta johtaa työvoiman kysynnän ja tarjonnan välisen epäsuhdan korjaantumiseen. Maassa A kasvanut työttömyys johtaa palkkavaatimusten alenemiseen maan B palkkatason noustessa kasvaneen työvoiman kysynnän johdosta. Muuttunut tilanne maiden palkkatasossa siirtää maiden kokonaiskysyntäkäyriä. Alentunut palkkataso maassa A johtaa alkuvaiheessa kokonaiskysynnän alenemiseen ja kokonaiskysyntäkäyrän siirtymiseen vasemmalle. Vastaavasti maassa B kohonnut palkkataso johtaa kokonaiskysynnän kasvuun ja hintojen nousuun. Muuttunut tilanne maiden suhteellisessa hintatasossa nostaa nyt maan A kilpailukykyä maahan B nähden

siirtäen jälleen kokonaiskysyntäkäyriä. Nyt maan A kohonnut kilpailukyky nostaa maan kokonaiskysyntäkäyrää oikealle maan B kokonaiskysynnän laskiessa. Palkkataso maissa A ja B ovat toimineet sopeutumismekanismina kysyntäshokkitilanteessa.

Palkkatason lisäksi työmarkkinat voivat joustaa myös työvoiman liikkuvuuden kautta. Työvoiman siirtyminen korkean työttömyyden alueelta alhaisen työttömyyden alueelle toimii edellä kuvatun palkkajoustopuolittain työvoiman kysynnän ja tarjonnan tasapainottajana tilanteessa, jossa esimerkiksi kysyntäshokki on horjuttanut tasapainoa eri alueiden välillä. Alhaisen työttömyyden maan (kuviossa maan B), inflaatiopaineet ja työvoimapula vähenevät, kun korkean työttömyyden maan (maan A) työttömyys pienenee maastamuuton seurauksena.

Mundellin näkemyksen mukaan valuuttaunioni on siis optimaalinen ratkaisu kahden maan tapauksessa, jos työmarkkinat maissa ovat joustavat ja työvoiman muutto toimii työvoiman kysynnän ja tarjonnan tasapainottajana. Tilanteessa, jossa työmarkkinat eivät toimi em. tavalla, sopeutumista ei tapahdu. Tällöin itsenäisen rahapolitiikan ja valuuttakurssimuutosten mahdollisuuden puuttuminen on todellinen ongelma.

Työmarkkinoiden kykyä toimia sopeutumismekanismina valuuttaunionin kysyntäshokkien tilanteessa on epäilty. Erityisesti on kritisoitu oletusta työvoiman liikkuvuudesta maiden välillä. Krugman (1991) jopa näkee erot työvoiman liikkuvuudessa olevan jopa keskeisenä erona siinä, miten maan sisäiset markkinat toimivat suhteessa maiden välisiin markkinoihin. Työvoiman liikkuvuus maiden välillä on ollut kehittyneissä maissa perinteisesti ollut hyvin vähäistä. Krugman katsoo liikkuvuuden olevan niin pientä, etteivät työmarkkinat tältä osin voi täyttää Mundellin alkuperäisen mallin oletuksia. Syitä pieneen työvoiman liikkuvuuteen on etsitty niin kulttuurisista kuin poliittisistakin tekijöistä. Molemmat epäilemättä ovat merkittäviä. Euroopan Unionissa, jossa työvoiman liikkuvuus maiden välillä on poliittisesti tehty verrattain helpoksi, työvoiman liikkuvuus maiden välillä ei ole merkittävää edes kulttuurisesti niin samankaltaisissa maissa kuin Espanja ja Portugali. Keskeinen tekijä lienee kieli: kielellisesti hajanainen Eurooppa ei lähitulevaisuudessakaan päässe korkeaan työvoiman liikkuvuuteen voimakkaista poliittisista pyrkimyksistä huolimatta.

Pohjois-Amerikassa Yhdysvallat ja Kanada ovat kulttuurisesti Euroopan Unionin maita huomattavasti lähempänä toisiaan : yhteinen kieli, voimakas maiden välinen kauppa ja muut seikat antavat olettaa työvoiman liikkuvuuden olevan maiden välillä suurempaa Euroopan Unioniin verrattuna. Muuttoliike maiden välillä onkin ajoittain ollut voimakasta. 1960- ja 1970-luvuilla muuttoliike Kanadasta Yhdysvaltoihin oli merkittävää ; kiintoisan tilanteesta tekee erityisesti se, että muutto maiden välillä on ollut jopa voimakkaampaa kuin muuttoliike Kanadan sisäisesti. Syitä työvoiman vähäiselle liikkuvuudelle Kanadassa on etsitty mm. kulttuurisista tekijöistä. Eteläiseen rajanaapuriin verrattuna Kanada muodostaa kulttuurisesti huomattavasti hajanaisemman kokonaisuuden. Kulttuurierot mm. ranskankielisen Quebecin ja maan englanninkielisen osan välillä ovat merkittäviä näkyen jopa Quebecin itsenäistymispyrkimyksinä. Työvoiman muutto maan eri alueilta toiseen vaihtelevissa työllisyysoloissa on ollut verrattain vähäistä. Esimerkkinä muuttoliike Aasiasta länsirannikon Brittiläiseen Kolumbiaan on viime vuosina ollut voimakkaampaa kuin muuttoliike alueelle Kanadan muista provinseista. Työvoiman liikkuvuuden osalta Kanadan tilanne on huomattavan samankaltainen Euroopan Unionin tilanteeseen verrattuna. Kanadalainen Mundell näki maansa esimerkkinä ei-optimaalisesta valuuttaunionista nimenomaan maan sisäisen muuttoliikkeen vähyyden vuoksi.

Sitä vastoin Yhdysvalloissa maan sisäinen muuttoliike on ollut perinteisesti voimakasta. Esimerkkinä työvoiman liikkuvuuden roolista työmarkkinoiden tasapainottajana voidaan tarkastella Kalifornian ja New Yorkin, maan kahden suurimman osavaltion, työllisyystilannetta vuosina 1960-88. Kalifornian työllisyys kasvoi 86 % suhteessa New Yorkin työllisyyteen suhteellisen palkkatason pysyessä samanaikaisesti ennallaan. Toisin sanoen työvoiman liikkuvuus Yhdysvalloissa on toiminut voimakkaasti työmarkkinoiden tasapainottajana palkkatason suhteellisten muutosten ollessa samanaikaisesti verrattain vähäisiä. Euroopan Unionin maihin verrattuna työvoiman sisäinen liikkuvuus Yhdysvalloissa on arvioitu jopa kolminkertaiseksi esimerkiksi Saksan ja Iso-Britannian tilanteeseen nähden. (Krugman (1997), s. 164)

Yhteenvedona Mundellin analyysistä voidaan maiden todeta muodostavan optimaalisen valuuttaunionin, mikäli tuotannontekijöiden liikkuvuus maiden välillä on huomattavaa

tai mikäli palkat ovat joustavia. Pohjois-Amerikka näyttäisi täyttävän optimaalisen valuuttaunionin vaatimukset tässä suhteessa Euroopan Unionia paremmin.¹

4.2 Tuotantorakenteen erilaisuus

Valuuttaunionia mahdollisesti koettelevien epäsymmetristen kysyntäshokkien vaikutus unionin eri alueiden taloudelliseen kehitykseen on viime vuosina noussut keskeiseksi tutkimusaiheeksi mm. EMU:n mahdollisia vaikutuksia arvioitaessa. Epäsymmetrisillä kysyntäshokeilla tarkoitetaan kysynnän vaihteluita, joiden vaikutukset eivät jakaudu tasaisesti valuuttaunionin eri alueille. Esimerkiksi puunjalostusteollisuuden lama vaikuttaa voimakkaammin maihin, jonka tuotantorakenteessa puunjalostusteollisuudella on merkittävä rooli verrattuna maihin, joilla omaa alan teollisuutta ei ole.

Tärkeä merkitys epäsymmetristen shokkien esiintymistodennäköisyydelle on ennen kaikkea valuuttaunionin jäsenmaiden tuotantorakenne ja eri maiden tuotantorakenteiden samankaltaisuus. Mitä samankaltaisemmat ovat maiden tuotantorakenteet sitä epätodennäköisempiä ovat asymmetriset shokit. Esimerkki täydellisesti erikoistuneesta valuuttaunionin tuotantorakenteesta selkeyttää tilannetta: mikäli valuuttaunioni koostuu joukosta täydellisesti eri toimialojen tuotantoon erikoistuneita maita, ts. maiden tuotantorakenteet poikkeavat täydellisesti toisistaan, on jokainen toimialakohtainen kysyntäshokki samalla myös epäsymmetrisesti valuuttaunionin alueelle jakautunut shokki, sillä sen vaikutus tuntuu voimakkaimmin maassa, joka on erikoistunut kyseisen toimialan tuotteiden tuotantoon.

Yksittäisen maan sopivuutta valuuttaunionin jäsenmaaksi määrittää maan oman tuotannon rakenteen diversifikaatio, erikoistuminen . Mitä monipuolisempi on maan tuotantorakenne sitä vähäisempiä voidaan maan ulkomaankauppaa koettelevien häiriöiden olettaa olevan. Voimakkaasti yhteen toimialaan keskittynyt toimialarakenne altistaa maan voimakkaasti kyseisen toimialan kysynnän vaihteluille.

¹ Paul Krugman (1994) epäilee artikkelissaan "Lessons of Massachusetts for EMU" ettei työvoiman liikkuvuus Euroopassa saavuta vuosikausiin Yhdysvaltain tasoa mm. kulttuuristen erojen vuoksi.

Kenen (1969) korosti tuotannon diversifikaation merkitystä arvioitaessa maan sopivuutta optimaalisen valuuttaunionin jäsenmaaksi. Monipuolisen tuotantorakenteen omaava maa selviytyisi Kenenin näkemyksen mukaan paremmin mahdollisista kysynnän häiriöistä. Arvio perustuu olettamukselle kysyntäshokkien luonteesta. Makrotaloudellisten kysynnän häiriöiden tapauksessa tuotantorakenteen diversifikaation merkitys on pienempi. Kenenin näkemys lähtee siis olettamuksesta toimialakohtaisista kysyntäshokeista.

Lyhyesti Kenenin näkemys tuotantorakenteen diversifikaation merkityksestä voidaan tiivistää seuraavasti: mitä pienempi on maan tuotantorakenteen diversifikaatioaste, sitä enemmän maa todennäköisesti tarvitsee valuuttakurssimuutoksia suojaamaan tuotantoaan ulkomaista alkuperää olevilta kysynnän häiriöiltä. Vastaavasti maa, jonka tuotantorakenne on voimakkaasti diversifioitunut omaa paremmat lähtökohdat selviytymiseen shokeista ilman itsenäistä valuuttakurssipolitiikkaa. Talouden monipuolinen tuotantorakenne on siis keskeinen kriteeri arvioitaessa maan sopivuutta optimaalisen valuuttaunionin jäseneksi.

1990-luvulla Paul Krugman on kiinnittänyt uudelleen huomiota talouden diversifikaation merkitykseen valuuttaunionin vaikutusten arvioinnissa. Integraatioteorian eräs yleisesti hyväksytty tosiseikka on integraation talouksien erikoistumista edesauttava ominaisuus. Kaupankäynnin esteiden vähentyessä ja tuotannontekijöiden liikkuvuuden kasvaessa integraatioon, myös valuuttaunioniin, osallistuvien maiden tuotannon voidaan olettaa erikoistuvan mm. suurtuotannon etujen vuoksi. Toisin sanoen maiden tuotannon diversifikaatio alenee. Kenenin 60-luvulla esittämän oletuksen mukaisesti korkea diversifikaatio lisää epäsymmetristen kysyntäshokkien todennäköisyyttä ja siten tekee maista vähemmän optimaalisia ehdokkaita valuuttaunioniin. Paradoksaalinen lopputulos on, että syvenevän integraation myötä integraatioon osallistuvat maat loittonevat optimaalisen valuuttaunionin vaatimista edellytyksistä.

Krugman vertasi artikkelissaan ” Lessons of Massachusetts for EMU ” Yhdysvaltain ja Euroopan Unionin tuotantorakenteita ja niiden alueellista diversifioituneisuutta. Yhdysvaltain pitkälle kehittynyt integraatio 50 osavaltion välillä on johtanut tuotannon voimakkaaseen erikoistumiseen eri osavaltioissa. Maa on siis esimerkki valuuttaunionista, jossa integraatio alueiden välillä on johtanut alueellisen tuotantorakenteen diversifioituneisuuden alenemiseen. Voimakkaan erikoistumisen myötä ulkoisten kysyntäshokkien epäsymmetrisyys on kasvanut. Krugmanin mukaan Euroopassa on odotettavissa valuuttaunionin synnyn myötä yhä kasvavia ongelmia asymmetristen kysyntäshokkien mukaanantuoman alueellisesti epätasaisen talouskehityksen johdosta.

4.3 Talouden avoimuus

Talouden avoimuusaste liittyy keskeisesti optimaalisen valuuttaunionin kriteereihin itsenäisen valuuttakurssipolitiikan ja sen menetyksen merkityksen kautta. Talouden avoimuutta mitataan sillä, kuinka riippuvainen maan tuotanto on kansainvälisestä kaupasta. Mitä suuremman osan ulkomaankauppaan kuuluvien hyödykkeiden tuotanto muodostaa maan kokonaistuotannosta, sitä avoimempi talous on kyseessä. Avoimelle taloudelle ulkomaankauppaan kuuluvien tuotteiden hintakehityksellä on luonnollisesti suurempi merkitys kuin taloudelle, jossa avoimen sektorin osuus kokonaistuotannosta on pieni. Ulkomaankaupan tuotteiden hintakehitys on puolestaan olennaisesti riippuvainen valuuttakurssien kehityksestä.

Kotimaisen hintakehityksen vakauden takaamiseksi avoimen talouden voidaan olettaa pyrkivän mahdollisimman vakaaseen hintakehitykseen ulkomaankauppaan kuuluvien tuotteiden osalta. Tässä vakailta valuuttakursseilla on ratkaiseva merkitys. Avoin talous on siten suljettua taloutta todennäköisempi valitsemaan kiinteiden valuuttakurssien järjestelmän. Toisin sanoen mahdollisuus itsenäiseen valuuttakurssipolitiikkaan ja sen mahdollistamiin valuuttakurssimuutoksiin on avoimelle taloudelle siten suhteellisesti merkityksettömämpi. Valuuttaunioniin liittyvälle maalle itsenäisen valuuttakurssipolitiikan menetys on siten riippuvainen maan talouden avoimuusasteesta. Lyhyesti avoimen talouden voidaan todeta olevan suljettua taloutta optimaalisempi jäsenmaa valuuttaunionissa.

Talouden avoimuusaste on yleisimpiä kriteereitä arvioitaessa maan optimaalisuutta valuuttaunioniin. Ensimmäisenä seikkaan kiinnitti huomiota McKinnon vuonna 1963 artikkelissaan ”Optimum Currency Areas” (American Economic Review). McKinnonin keskeinen lopputulos oli, että valuuttakurssien kehityksen merkitys pienenee talouden avoimuusasteen kasvaessa kotimaan hinta- ja palkkatasojen neutralisoidessa nopeammin valuuttakurssimuutosten vaikutukset.

4.4 Inflaatiovauhdin samankaltaisuus

Valuuttaunionia edeltävää inflaatiotason samankaltaisuutta on myös esitetty kriteeriksi optimaaliselle valuuttaunionille. Fleming (1971) korosti inflaatiotason merkitystä kustannuksissa, joita valuuttaunionin synty aiheuttaisi. Keskeinen lähtökohta Flemingin näkemyksessä ovat eri maiden toisistaan eroavat Phillips-käyrät eli maiden tavoittelemat inflaatio- ja työttömyysasteet. Valuuttaunionin myötä inflaatio unionin alueella yhdenmukaistuu, jolloin myönnytyksiä on tehtävä joko työttömyyden tai inflaation suhteen. Korkean inflaation maat voisivat yhteisen rahapolitiikan myötä hyötyä valuuttaunionin yhdenmukaistuvasta inflaatiotasosta. Häviäjiä tässä ajatusmallissa ovat matalimman inflaatiotason maat. Mitä lähempänä maat ovat inflaatiotasoltaan toisiinsa nähden, sitä paremman lähtökohdan ne Flemingin näkemyksen mukaan omaavat optimaalisen valuuttaunionin muodostamiseen. (Ricci 1997, s. 10)

Yhdenmukaistuvaa inflaatiotasoa ja sen luomaa talouspolitiikan yleistä yhdenmukaistumista kohtaan on myös esitetty kritiikkiä. Fleming itse arveli raha- ja talouspoliittisen ylikansallisen yhdenmukaistumisen voimistavan talouskasvun alueellista epätasaisuutta. Ratkaisevan tärkeäksi Fleming arvioi tulonsiirtomekanismin, jonka avulla varmistettaisiin taantuma-alueiden talouskehitys. Yhteisen rahapolitiikan oloissa myös verotuksen yhtenäistäminen unionin sisällä olisi vääjäämätön seuraus. Finanssipolitiikka ei siten tarjoaisi tehokasta ratkaisua alueellisille kehityshäiriöille

Paul Krugman (1994) kiinnitti myös huomiota finanssipolitiikan rooliin valuuttaunionin oloissa. Krugmanin mukaan alueellisen finanssipolitiikan keinot suhdanteiden tasaajana ovat varsin rajoitetut pitkälle integroituneilla markkinoilla, joilla tuotantotehtävien liikkuvuus alueelta toiselle on korkea. Ratkaisuksi Krugman näkee unionin laajuisen finanssipolitiikan eli Yhdysvaltain liittovaltion kaltaisen elimen, jonka päämääränä olisi koko unionin laajuisen talouskasvun turvaaminen. Euroopassa tämä toistaiseksi puuttuu, minkä Krugman ennustaa luovan ongelmia alueellisesti tasapainoisen talouskasvun turvaamisessa Euroopan Unionin rahaunionin oloissa.

(Krugman 1994, s. 255)

Pohjois-Amerikassa sekä Yhdysvallat että Kanada omaavat em. kaltaisen unionin laajuisen finanssipoliittisen elimen eli liittovaltion. Yhdysvalloissa alueita kohtaavien kysyntäshokkien vaikutuksista tasaa liittovaltion laajuinen finanssipolitiikka yli 40 %. Järjestelmä toimii suhdanteiden tasaajana eri vaiheissa olevien alueiden välillä. Suunnitelmia koko mantereen käsittävästä finanssipolitiikasta ei kuitenkaan ole edes suunnitteilla. (Ricci (1997), s. 8)

4.5 Integraation syvyys valuuttaunionin jäsenmaiden kesken

Maan talouden avoimuus, inflaatiotason samankaltaisuus ja muut edellä kuvatut tekijät ovat keskeisiä kriteerejä pyrittäessä määrittämään maiden sopivuutta optimaalisen valuuttaunionin jäsenmaaksi. Kokoamalla edellä mainitut kriteerit yhteen voidaan asia kuvata lyhyesti: optimaalista valuuttaunionia määrittäessä keskeistä on maiden keskinäisen integraation syvyys. Käsite keskinäinen integraatio luonnollisesti sisältää monta ulottuvuutta maiden kauppavaihdon laajuudesta rahataloudellisen integraation syvyyteen.

Integraation syvyys määrittää sen, kuinka hyödyllinen valuuttaunionin synty eri maiden talouskehitykselle ja hyvinvoinnille lopulta olisi. Paul Krugman toteaa valuuttaunionin rahataloudellisten tehokkuusetujen syntyvän erilaisten epävarmuustekijöiden ja rahanvaihtokustannusten poistuessa yhteisen rahan myötä. Esimerkkinä Krugman vertaa Suomen tilannetta Yhdysvaltoihin. Yhdysvallat muodostavat toimivan valuuttaunionin, jonka eri osavaltioiden kansalaiset ja yritykset voivat keskinäisessä

kaupankäynnissään käyttää yhteistä valuuttaa. Suomen osalta tilanne on hyvin erilainen, sillä valtaosa kaupasta suuntautuu Euroopan Unioniin, jossa käytössä on yhtä monta valuuttaa kuin eri jäsenmaitakin. Mitä syvempää on taloudellinen integraatio maan ja valuuttaunionin välillä, sitä suurempi on maan saavuttama rahataloudellinen tehokkuusetu maan liittyessä unionin jäseneksi. (Krugman 1997, s. 624-626)

4.6 Yhteenvedo optimaalisesta valuuttaunioniteoriasta

Optimaalista valuuttaunionia käsittelevä tutkimus on eri aikoina ja eri tutkimuksissa korostanut eri asioita niiden kriteerien määrittämisessä, joilla voidaan arvioida maiden sopivuutta valuuttaunionin jäseneksi. Optimaalisen valuutta-alueen sisällä yhteisen rahan käytöstä syntyvät edut ylittävät sen myötä syntyvät kustannukset. Valuuttaunionin alueella esiintyvien kysyntäshokkien symmetrisyys ja epäsymmetrisyys, tuotannon tekijöiden liikkuvuus ja unionin laajuisen finanssipolitiikan rooli ja mahdollisuudet ovat kaikki tekijöitä, jotka useat tutkimukset ovat todenneet ratkaisevan tärkeiksi seikoiksi yhteisen valuutan hyödyllisyyden kannalta.

Valuuttaunionilla käsitetään aluetta, jossa maiden keskinäiset valuuttakurssit sidotaan kiinteästi toisiinsa. Kyse on siis yhteisen valuutan omaksumisesta. Mundell määritteli valuuttaunionin muodostavan optimaalisen valuuttaunionin, kun yhteisen valuutan luomat edut ylittävät sen aiheuttamat kustannukset.

Ricci (1997) arvioi valuuttaunionin kiinteiden keskinäisten kurssien järjestelmän kustannusten suhteessa kelluviin kursseihin syntyvän ennen kaikkea seuraavien tekijöiden perusteella:

1. *Epäsymmetristen kysyntäshokkien esiintyminen alueella.* Mitä todennäköisempiä epäsymmetriset shokit ovat, sitä suuremmiksi yhteisen valuutan muodostamat kustannukset syntyvät.
2. *Kotimaisten hintojen joustamattomuus.* Mitä hitaammin hinnat sopeutuvat shokkeihin, sitä suuremmat ovat kustannukset.

3. *Kotimaisten hintojen ja valuuttakurssimuutosten suhde.* Mikäli kotimaiset hinnat eivät muutu valuuttakurssimuutosten myötä eli kotimaisten ja ulkomaisten hyödykkeiden suhteellinen hinta ei muutu uutta valuuttakurssia suhteellisesti vastaavalle tasolle, vallitsee ns. valuuttakurssi-illuusio, joka lisää yhteisen valuutan aiheuttamia kustannuksia.
4. *Tuotannontekijöiden liikkuvuus valuuttaunionin sisällä , valuuttaunionin laajuinen finanssipolitiikka ja muiden talouskehityksen sopeutumismekanismien riittämättömyys.* Mikäli nämä mekanismit ovat heikkoja tai puuttuvat täysin valuuttaunionin kustannukset muodostuvat korkeiksi.
5. *Valuuttakurssien toiminnan tehokkuus sopeutumismekanismina suhteessa muihin instrumentteihin.* Mitä toimivamman ja tehokkaamman sopeutumismekanismiin valuuttakurssimuutokset tarjoavat suhteessa muihin talouden sopeutumismekanismeihin, sitä suuremmiksi yhteisen valuutan kustannukset muodostuvat.

Valuuttaunionin yhteisen rahan käytöstä syntyvät hyödyt on karkeasti jaettavissa kolmeen luokkaan:

1. *rahanvaihtokustannusten sekä suhteellisten hintojen vertailun vaikeuden poistuminen yhteisen valuutan korvaamien valuuttojen osalta.*
2. *valuuttakursseista aiheutuvien epävarmuustekijöiden poistuminen.*
3. *vaikutukset makrotaloudellisella tasolla, kuten inflaatiotason yhtenäistyminen valuuttaunionin alueella.*

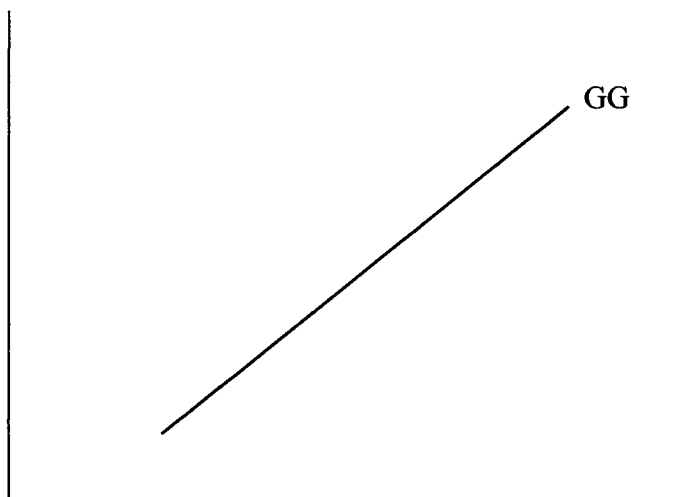
Oleennaista edellä mainituissa hyödyissä on, ettei niitä saavutettaisi, jos yhteisvaluutan sijasta maat siirtyisivät kiinteiden valuuttakurssien järjestelmään. Valuuttaunionilla

käsitetään tässä yhteisen rahan unionia, jossa keskinäisten valuuttojen sitominen toisiinsa tapahtuu täysin peruuttamattomasti. Kyse on siis myös unionin nauttimasta uskottavuudesta. Euroopan valuuttakurssijärjestelmä ERM 1990-luvun alussa on esimerkki kiinteiden kurssien järjestelmästä, joka ei uskottavuudeltaan ollut riittävän kestävä. Em. hyötyjä mm. epävarmuustekijöiden poistumisen osalta ei siinä saavutettu. (Ricci (1997), s. 8-10)

Valuuttaunionin hyötyjen ja kustannusten suhdetta voidaan kuvata myös graafisesti Krugmanin (1997) esityksen mukaisesti. Krugman katsoo valuuttaunioniin liittyvän maan hyötyjen syntyvän ennen kaikkea epävarmuustekijöiden ja rahanvaihtokustannusten poistumisen myötä. Hyötyjen suuruuden arvioiminen sinänsä on vaikeaa, jopa mahdotonta. Mahdollista kuitenkin on pyrkiä arvioimaan tekijöitä, jotka vaikuttavat hyötyjen suuruuteen.

Krugman toteaa keskeiseksi tekijäksi talousintegraation tason valuuttaunionin ja siihen liittyvän maan välillä. Mitä syvempää integraatio on, sitä suuremmiksi voidaan hyötyjen olettaa muodostuvan. Seuraava kuvio kuvaa tilannetta graafisesti.

Valuuttaunioniin liittyvän maan
saavuttama tehokkuushyöty

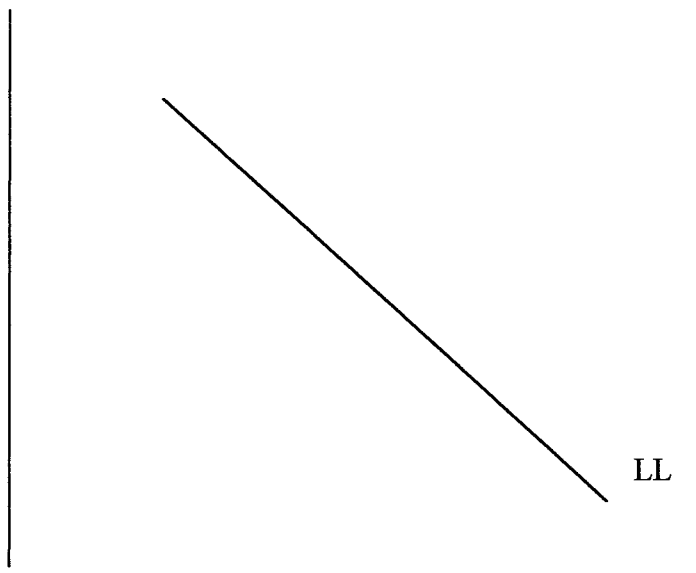

Valuuttaunioniin liittyvän maan ja unionin välisen
taloudellisen integraation syvyys

Kuviossa suora GG kuvaa suhdetta valuuttaunioniin liittymisestä saatavien hyötyjen ja integraation välillä. Horisontaalinen akseli kuvaa integraation syvyyttä maan ja valuuttaunionin välillä vertikaalisen akselin kuvatessa liittymisestä saatavia hyötyjä. Maan saavuttamiin kokonaishyötyihin vaikuttaa mahdollinen ero inflaatiotasossa maan ja valuuttaunionin inflaation välillä. Mikäli unioniin liittyvä maa omaa alhaisemman inflaation valuuttaunioniin nähden, on mahdollista, että alhaisen inflaatiotason menetyksen aiheuttamat kustannukset ovat liittymisestä saavutettavia hyötyjä suuremmat. Toisaalta mikäli maan sitoutuminen valuuttajärjestelmään ei ole täysin uskottava eli maan irtautumiselle valuuttaunionista jätetään mahdollisuus, jää kokonaishyöty pienemmäksi jäljelle jäävien epävarmuustekijöiden vuoksi. Puhuttaessa valuuttaunionista käsitetään alueella yhden valuutan valuuttaunionia eli aluetta, jossa maat korvaavat omat kansalliset valuuttansa yhteisellä unionin laajuisella valuutalla sen sijaan, että kansalliset valuutat sidottaisiin kiinteästi toisiinsa. Yhden yhteisen valuutan valuuttaunionin osalta uskottavuusongelmasta aiheutuvia epävarmuustekijöitä voidaan pitää olemattomina.

Vastaavasti voidaan kuvata graafisesti kustannusten ja integraation välistä yhteyttä.

Valuuttaunionin maalle
aiheuttama haitta taloudellisessa vakaudessa

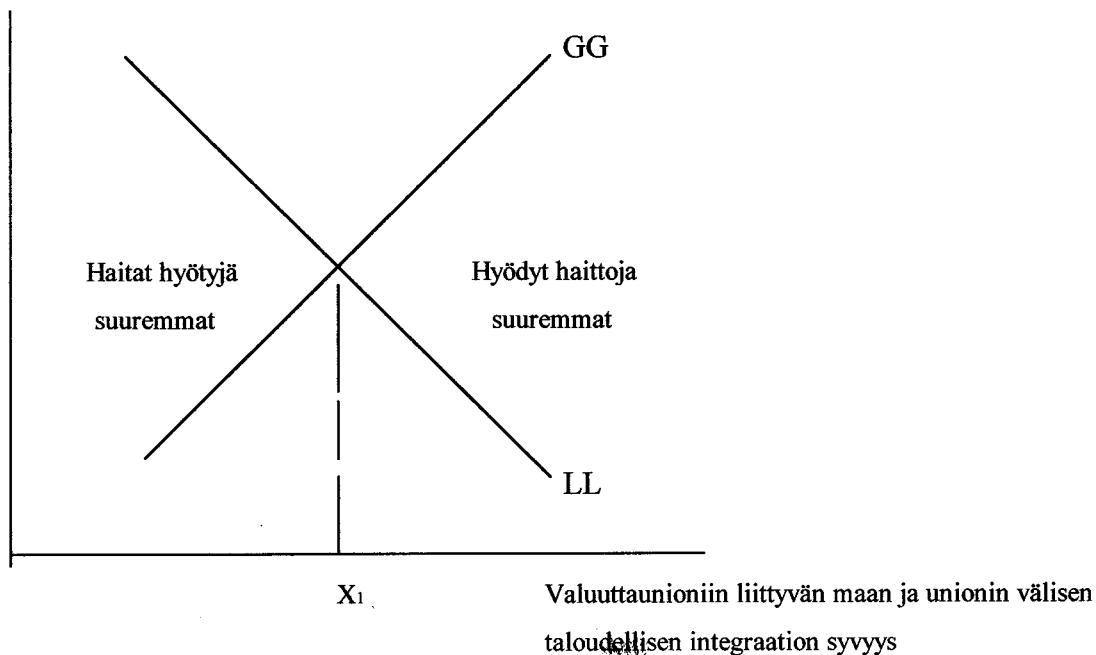

Valuuttaunioniin liittyvän maan ja unionin
välisen taloudellisen integraation syvyys

Kuviossa suora LL kuvaa suhdetta valuuttaunioniin liittymisen aiheuttamien kustannusten ja integraation syvyyden välillä. Horisontaalinen akseli kuvaa integraation syvyyttä maan ja valuuttaunionin välillä. Kustannukset valuuttaunionin jäsenyydestä johtuvat ennen kaikkea maan itsenäisen raha- ja valuuttakurssipolitiikan menetyksestä. Joustavien valuuttakurssien vallitessa kurssit toimivat taloudellisten häiriöiden tapauksessa puskurina vähentäen ulkomaisten kysyntäshokkien vaikutuksia kotimaan työllisyyteen ja talouskehitykseen. Maan ylläpitäessä kiinteitä valuuttakursseja ulkomaisiin valuuttoihin nähden valuuttakurssipolitiikan avulla on yhä mahdollista vaikuttaa kotimaan talouskehitykseen. Yhden valuutan valuuttaunionin oloissa tämä on poissuljettu vaihtoehto. Krugman korostaa integraation syvyyden merkitystä myös arvioitaessa valuuttaunionin aiheuttamia haittoja. Mitä syvempää integraatio on, sitä pienemmiksi haittojen voidaan olettaa muodostuvan.

Yhdistämällä haittoja ja hyötyjä kuvaavat kuvat saadaan yksinkertainen esitys optimaalisen valuutta-alueen vaikutuksista siihen liittyvän maan näkökulmasta.

Valuuttaunionin jäsenyyden unioniin liittyvälle maalle tuomat hyödyt ja haitat

Kuviossa integraation syvyyttä valuuttaunionin ja valuuttaunioniin liittyvän maan välillä mitataan keskinäisen kaupan osuudella BKT:sta. Osuus esitetään vaaka-akselilla. Pystyakseli kuvaa hyötyjen ja kustannusten määrää myös osuutena BKT:sta. Kuten edelliset kustannuksia ja hyötyjä kuvaavat kuviot osoittivat integraation kasvaessa valuuttaunioniin liittymisestä aiheutuvien hyötyjen voidaan olettaa kasvavan kustannusten vastaavasti pienentyessä. Kuviossa piste X_1 kuvaa tilannetta, jossa kustannukset ja hyödyt vastaavat toisiaan. Integraation asteen syvetessä pisteen X_1 ohi, on liittyminen valuuttaunioniin maalle joustavia kursseja edullisempi vaihtoehto - valuuttaunionin jäsenyydestä saatavat hyödyt ylittävät siitä aiheutuvat kustannukset. (Krugman (1997), s. 629)

Edellä on kuvattu optimaalisen valuuttaunionin keskeisiä kriteerejä sekä valuuttaunioniin liittyvälle maalle jäsenyydestä aiheutuvia kustannuksia ja hyötyjä. Olennaista asiassa on, että vaikka mahdollisista hyödyistä ja kustannuksista ja niihin vaikuttavista seikoista vallitseekin verrattain selkeä yksimielisyys on hyötyjen ja kustannusten suuruus huomattavasti vaikeammin määriteltävissä. Esimerkkinä voidaan mainita vaikkapa jäsenyyden huomattavana kustannuksena mainittu itsenäisen valuuttakurssipolitiikan menetys. Se kuinka suuren kokonaistaloudellisen kustannuksen itsenäisen valuuttakurssipolitiikan menetys todella aiheuttaa, on mahdollista määrittää vain arvioimalla harjoitetun valuuttakurssipolitiikan menestystä ja merkitystä maan talouskehityksen kannalta menneinä vuosina. Tehtävä voi olla ylivoimaisen vaikea.

Krugman toteaa yhteenvetona optimaalisen valuuttaunionin muodostuvan ryhmästä maita, joiden keskinäinen kauppa ja tuotannontekijöiden liikkuvuus on suurta. Joustavien valuuttakurssien olemassaolo on siten selitettävissä edellämainittujen kaupan ja tuotannontekijöiden liikkuvuuden vähyydellä. Yhdysvallat ja Japani omaavat korkean keskinäisen kauppavaihdon tuotannontekijöiden liikkuvuuden maiden välillä ollessa vähäisempää. Näin joustavien valuuttakurssien järjestelmä maiden välillä on perusteltua. Vaikeammin määriteltävissä tilanne on alueilla, joilla tuotannontekijöiden liikkuvuus on suurempaa. Euroopan Unioni on vuosikymmeniä jatkuneen integraatioprosessin aikana tehnyt voimakasta työtä tuotannontekijöiden liikkuvuuden parantamiseksi unionin alueella. Se muodostaako EU silti optimaalisen valuuttaunionin, on kiistanalainen seikka. Kauppavaihto Yhdysvaltain ja Kanadan välillä on hyvin

voimakasta ja tuotannontekijöiden liikkuvuuskin on suhteellisen voimakasta. Muodostaisiko Pohjois-Amerikka siten optimaalisen valuuttaunionin? Vastaako tilanne Pohjois-Amerikassa tilannetta, jossa edellisessä kuviossa kuvattu integraation syvyys on ohittanut pisteen X_1 , jossa valuuttaunionin hyödyt ylittävät siitä aiheutuvat kustannukset? (Krugman 1997, s. 630)

Optimaalinen valuutta-alue teoria tarjoaa keinon arvioida hyötyjen ja kustannusten suhdetta ja niihin vaikuttavia tekijöitä. Liki kolmikymmentä vuotta jatkuneen historiansa aikana keskustelu optimaalisten valuutta-alueiden ominaisuuksista on saanut aineksia hyvin erilaisia seikkoja painottavista tutkimuksista. Mielenkiinto aihetta kohtaan ei kuitenkaan ole laantunut. Päinvastoin, Euroopan Unionin ja erityisesti unionin yhteisvaluutan myötä keskustelu aiheen ympärillä on käynyt ehkä vilkkaampana kuin koskaan¹. Mielenkiintoista on myös havaita, että mahdollisia optimaalisia valuutta-alueita löytyy myös muualta. Voimakkaasti poliittisin perustein eteenpäin vietyä Euroopan Unionia mahdollisesti optimaalisempia valuutta-alueita on niin Aasiassa kuin Pohjois-Amerikassa.

¹ Robert Mundelille myönnettiin taloustieteen vuoden 1999 Nobel-palkinto hänen valuuttaunioniteoriaa koskevan tutkimuksensa johdosta. Tämä on yksi osoitus valuuttaunioniteorian tärkeästä asemasta taloustieteessä.

5. AIKAISEMMASTA TUTKIMUKSESTA

Euroopan Unionin integraatiokehityksen myötä tutkimusta optimaalisen valuuttaunionin teorian valossa eri maiden muodostamista vapaakauppa- ja valuuttaunionialueista ja niiden ominaisuuksista on tehty suhteellisen runsaasti. Luonnollisesti varsinaisen mielenkiinnon kohteena ovat usein olleet EMU-alueen valtiot, mutta kehitys Euroopassa on herättänyt mielenkiintoa myös maanosan ulkopuolisia talousalueita kohtaan.

Kaupan vapautumisen osalta kehitys on ollut voimakasta. Kaupan vapauttamiseen pyrkiviä alueellisia vapaakauppajärjestelyjä on luotu niin Aasiassa kuin Etelä - ja Pohjois-Amerikassakin. Tämän tutkielman mielenkiinnon kohteena oleva Pohjois-Amerikan talousalue on niin poliittisen kuin taloudellisen painoarvonsa vuoksi ollut usein tutkimuksen kohteena. Mundellin alkuperäisen teorian juuret sijoittuvat nekin Pohjois-Amerikan talouksiin. Kanadalaisena tutkijana Mundell pyrki selvittämään maansa voimakasta taloudellista suhdetta eteläiseen naapuriin Yhdysvaltoihin. Myöhemmin mm. Paul Krugman ja Barry Eichengreen ovat tehneet tutkimustyötä Pohjois-Amerikan talousalueesta optimaalisen valuutta-alueen näkökulmasta. (Krugman 1991, Eichengreen 1994)

Valuuttaunioniteorian piiriin kuuluva tutkimus on myös pyrkinyt selvittämään eroja Euroopan ja Pohjois-Amerikan välillä. Tämä on luontevaa, sillä Yhdysvallat toimivana valuuttaunionina tarjoaa luonnollisen vertailukohtaan valuuttaunioniksi aikovalle Euroopan Unionille.

Poloz (1990) vertaili reaalisuuden valuuttakurssin eroja Kanadan eri provinssien sekä neljän Euroopan Unionin maan välillä. Yllättäen tutkimus osoitti vaihtelun olevan suurempaa Kanadan alueiden välillä Euroopan Unionin maihin verrattuna. Tämä antaisi olettaa toimivan rahaunionin olevan mahdollinen myös Euroopan Unionin valtioiden kesken Kanadan tapaan.

Eichengreen (1990) vertaili vastaavaan tapaan reaalisena valuuttakurssin kehitystä Euroopan Unionin maiden ja Pohjois-Amerikan välillä ottaen vertailukohtaksi Kanadan sijaan seitsemän Yhdysvaltain keskeistä talousaluetta¹ ja niiden keskimääräisen kuluttajahintaindeksin kehityksen. Eichengreen päätyi tulokseen reaalisena valuuttakurssien suuremmasta keskinäisestä vaihtelusta Euroopan unionin maiden välillä Yhdysvaltain alueisiin nähden.

Hintatasojen suhteellisen kehitykseen perustuvan tutkimuksen ongelmana on, että ne soveltuvat huonosti shokkien symmetrisyyden tutkimiseen. Esimerkinä tästä voidaan kuvata tilannetta, jossa tuotteiden suhteellinen hintakehitys kahden eri alueen välillä on samankaltaista. On mahdollista, että samankaltaisen hintakehityksen takana ovat todella samankaltaiset kysyntää ja tarjontaa koskettavat shokit eri alueilla, mutta mahdollista on myös, että tuotannontekijöiden suuri liikkuvuus alueiden välillä on toiminut suhteellisten hintojen kehitystä lähentävänä tekijänä.

¹ Vertailualueet Yhdysvalloissa olivat länsirannikon osavaltiot, Kalliovuorten osavaltiot, keskilänsi-, eteläiset osavaltiot, New England, itäisen Yhdysvaltojen teollisuusvyöhyke sekä suurten järvien alue ja Euroopassa Euroopan Unionin jäsenvaltiot.

5.1 Tuotannontekijöiden liikkuvuutta käsittelevä tutkimus

Työvoiman liikkuvuuden merkitystä optimaalisen valuuttaunionin kriteerinä käsiteltiin edellisessä kappaleessa lyhyesti. Työvoiman liikkuvuuden eroja Pohjois-Amerikan ja Euroopan Unionin välillä on viime vuosikymmenen aikana pyritty selvittämään useassa tutkimuksessa. OECD:n selvityksessä vuodelta 1985 työvoiman liikkuvuutta Yhdysvalloissa verrattiin tilanteeseen Euroopan Unionin sisällä. Selvityksen mukaan työvoiman liikkuvuus Yhdysvaltain sisällä on keskimäärin 2-3 kertaa suurempaa verrattuna liikkuvuuteen Euroopan Unionin sisällä. Erot ovat pitkälti selitettävissä kieli- ja kulttuurieroilla Euroopan Unionin sisällä. Paul Krugman (1994) on korostanut työvoiman suhteellisen pienen liikkuvuuden merkitystä Euroopan Unionissa alueen sopivuutta valuuttaunioniksi heikentävänä tekijänä.

Serge Coulombe pyrki vuonna 1997 selvittämään eroja ja niiden syitä Kanadan alueellisessa kehityksessä. Vertailukohdaksi Kanadan eri provinssille otettiin Yhdysvaltain Kanadaan rajoittuvat osavaltiot. 1950-luvulla erot Kanadan eri provinssien taloudellisessa kehityksessä olivat suuret. Coulombe pyrki selvittämään, kuinka Kanadan valtion alueellisten kehittyneisyserojen pienentämiseen tähdännyt aluepolitiikka oli vaikuttanut kehityseroihin neljän vuosikymmenen kuluessa. Vertailukohdaksi tutkimus otti työttömyysasteen sekä työvoiman tuottavuuden eri alueilla eri vuosina. Keskeinen lopputulos Coulomben tarkastelussa oli, että huolimatta voimakkaasta alueellisesta yhdentymisestä Kanadan provinssien kesken, taloudelliset erot Kanadan provinssien välillä olivat 1990-luvulla vieläkin huomattavasti suuremmat verrattuna tilanteeseen Yhdysvaltain Kanadaan rajoittuvien osavaltioiden välillä. Erot olivat merkittävät niin työvoiman tuottavuudessa kuin työttömyysasteessa eri provinssien välillä. Työvoiman tuottavuudessa erot provinssien välillä olivat kuitenkin huomattavasti pienentyneet 1950-luvun tilanteeseen nähden. 1990-luvun alussa työvoiman tuottavuuden keskihajonta eri provinssien välillä oli noin 10 %.

Työttömyysasteen osalta tilanne oli kuitenkin merkittävästi hajanaisempi ja tähän Coulombe näki syyn ennen kaikkea Kanadan valtion toisen maailmansodan jälkeen

harjoittamassa aluepolitiikassa. Voimakkaan alueellisten kehityserojen tasoittamiseen pyrkinen aluepolitiikan merkittävä lopputulos Coulomben mielestä oli politiikan vaikutus työvoiman liikkuvuuteen . Työvoiman liikkuvuus Yhdysvalloissa on perinteisesti ollut hyvin suurta ja on sitä vielä tänä päivänä. Työvoiman liikkuvuus korkean työttömyyden alueilta alhaisen työttömyyden alueille on viime vuosikymmeninä ollut kenties merkittävin Yhdysvaltain alueellisia kehityseroja tasoittava tekijä. Coulombe näki Kanadan työttömyyskorvausjärjestelmän, aluepoliittisten tukitoimien mm. koulutuksen ja terveydenhoidon alueella sekä muiden alueellisten tulonsiirtojen voimakkaasti työvoiman liikkuvuutta hillitsevinä tekijöinä.

5.2 Vaihtosuhteen kehitykseen keskittyneestä tutkimuksesta

Vertailtaessa talouden tunnuslukujen käyttäytymistä eri alueiden ja valtioiden kesken eräs keino on tarkastella vaihtosuhteen vaihteluita alueiden välillä. Mikäli maan vaihtosuhteen vaihtelut ovat voimakkaita verrattuna muihin alueisiin on valtion alttius taloudellisille häiriötekijöille muita valtioita suurempi. Toisaalta eri valtioiden vaihtosuhteen keskinäistä korrelointia tarkastelemalla voidaan arvioida alueiden häiriötekijöiden mahdollista epäsymmetrisyyttä. Korkea korrelaatio olisi siten merkki häiriötekijöiden symmetrisyydestä.

Stephen Roger selvitti vuonna 1991 artikkelissaan ”Terms of Trade Movements in Major Industrial Countries” vaihtosuhteen kehitystä eri G-7 maissa . Roger pyrki nimenomaisesti selvittämään Kanadan vaihtosuhteen kehitystä suhteessa Yhdysvaltain vaihtosuhteeseen. Keskeinen lopputulos Rogerin tutkimuksessa oli Kanadan talouden selkeä eroavaisuus Yhdysvaltoihin nähden vaihtosuhteen kehityksen näkökulmasta. Ottaen huomioon maiden välisen korkean integraation, (osa Kanadan provinseistahan kävi enemmän kauppaa Yhdysvaltain osavaltioiden kanssa kuin muiden Kanadan provinssien) lopputulos oli yllättävä. Seuraava taulukko kuvaa vaihtosuhteen kehityslukuja Kanadassa ja Yhdysvalloissa.

Taulukko 5.1: Vaihtosuhteen keskihajonta ja keskinäinen korrelaatio

	Kanada	Yhdysvallat
Vaihtosuhteen keskihajonta	7.7	12.1
Vaihtosuhteen korrelaatio suhteessa G-10 maihin	-0.85	0.63
Vaihtosuhteen korrelaatio suhteessa öljyn hintaan	0.85	-0.89
Vaihtosuhteen korrelaatio suhteessa muiden raaka-aineiden hintakehitykseen	0.87	-0.92

Lähde: Roger S. (1991)

Verrattuna Yhdysvaltoihin Kanadan vaihtosuhte on käyttäytynyt hyvin eri tavalla suhteessa raaka-aineiden maailmanmarkkinahintakehitykseen ja muiden teollisuusmaiden vaihtosuhteen kehitykseen. Kanadan viennistä yli 10 % koostuu yhä raaka-aineviennistä, mikä näkyy mm. vaihtosuhteen ja öljyn maailmanmarkkinahinnan välisenä positiivisena korrelaationa. Raaka-aineviennin merkitys vaihtelee kuitenkin voimakkaasti alueellisesti. Yleistäen voidaan todeta raaka-aineteollisuuden merkityksen viennille olevan suurehko maan länsi- ja itäalueilla ja pienempi keskisen Kanadan teollisuusvyöhykkeellä, esimerkkinä länsi-Kanadan Alberta, jonka talouskehitys on viime vuosikymmenet seurannut öljyn maailmanmarkkinahinnan kehitystä.

5.3 Kysyntä- ja tarjontahäiriöiden alkuperään keskittyneestä tutkimuksesta

John Murray esitti artikkelissaan ”Why Canada Needs a Flexible Exchange Rate” (1999) voimakkaan kannan Pohjois-Amerikan laajuista valuuttaunionia vastaan katsoen joustavan valuuttakurssin ja oman valuutan olevan Kanadalle edullisin ratkaisu nykyisessä tilanteessa, vaikkakin maiden välinen talousintegraatio niin kaupan kuin pääomamarkkinoidenkin suhteen on Euroopan Unionin tilanteeseen nähden syvempää.

Murray katsoi Pohjois-Amerikan vapaakauppa-alueelle kohdistuvien kysyntä- ja tarjontashokkien alkuperään keskittyneen tutkimuksen osoittaneen selkeästi, ettei kyseessä ole optimaalinen valuuttaunionialue. Taulukko 5.2 kuvaa kysyntä- ja tarjontashokkien keskinäistä korrelaatiota vapaakauppa-alueella.

Taulukko 5.2 : Pohjois-Amerikan vapaakauppa-alueelle kohdistuvien rakenteellisten taloushäiriöiden yhteisen tekijän suhteellinen osuus eri maissa.

Yhteisen tekijän suhteellinen osuus %

Alueet ja valtiot	Kysyntäshokit	Tarjontashokit
Meksiko	6	2
Kanada	13	3
New England	56	0
Keskinen itärannikko	86	59
Keskilänsi: koilliset osav.	83	76
Keskilänsi: luoteiset osav.	85	71
Keskilänsi: eteläiset osav.	95	89
Keskilänsi: lounaiset osav.	50	64
Eteläinen itärannikko	85	89
Pohjoinen länsirannikko	66	62
Eteläinen länsirannikko	76	67

Lähde: Murray (1999) , s.12

Murray katsoi keskeisen lopputuloksen olevan , että rakenteelliset taloutta koettelevat häiriöt Pohjois-Amerikan vapaakauppa-alueen eri valtioissa omaavat vähän yhteisiä tekijöitä. Yhdysvalloissa yhteisen tekijän osuus oli huomattavasti suurempi, joten tästä näkökulmasta Murray katsoi Yhdysvaltain olevan optimaalinen valuuttaunioni. Kanadassa yhteisen tekijän osuus provinssieja kohtaavissa talousshokeissa oli Yhdysvaltain tilanteeseen nähden pienempi, mutta kuitenkin merkittävä.

Koko mantereen laajuiselle valuuttaunionille ei Murrayn mukaan kuitenkaan ole edellytyksiä. Talousshokkien mantereen laajuisen asymmetrisyyden johdosta mantereen kansalliset valuutat ovat välttämättömiä, jotta eri maat voivat toteuttaa kansallista rahapolitiikkaa talouskehityksensä säätelemisessä. Murray toteaa Robert Mundellin esittämän ajatuksen itä-länsi-jakoisista valuutta-alueista vallitsevan pohjois-etelä-jaon sijaan olevan irrelantti , koska ajatus on poliittisesti täysin poissuljettu, jopa utopistinen. Lähtökohtana täytyy siis olla tilanteen tarkasteleminen nykyisten valtiorajojen puitteissa¹.

Yhteenvetona Pohjois-Amerikkaa ja Eurooppaa vertailevasta tutkimuksista tutkimusten voidaan todeta yleisesti päätyneen lopputulokseen Pohjois-Amerikan nopeammasta kyvystä sopeutua aluekohtaisiin eli epäsymmetrisiin shokkeihin Euroopan Unioniin verrattuna. Lisäksi Pohjois-Amerikassa Yhdysvaltain työvoiman voimakas liikkuvuus erottaa maan pohjoisesta naapuristaan, Kanada on alueellisesti merkittävästi hajanaisempi ja mm. työvoiman liikkuvuuden suhteen lähempänä eurooppalaista kuin yhdysvaltalaista tasoa.

¹ Murray toteaa yksiselitteisesti: ”The main message that one should take from all of this is that the present currency arrangements in Canada and the United States make a great deal of sense , and that attempts to create a currency union similar to the EMU might pose a serious problem.”

6. TYÖTTÖMYYSASTEEN KEHITYS YHDYSVALTAIN JA KANADAN RAJAOSAVALTIOISSA

Seuraavassa muodostetaan käsitys Pohjois-Amerikan taloudellisen integraation kehityksestä vapaakaupan vuosikymmeninä ja tarkastellaan taloudellista kehitystä Kanadan ja Yhdysvaltain rajaosavaltioissa työttömyysasteen valossa.

Kanadassa työttömyyden rooli keskeisenä yhteiskunnallisena ongelmana kärjistyi 1990-luvun laman myötä. Vapaakauppasopimuksen kahtena ensimmäisenä voimassaolovuotena teollisuustyöpaikkojen määrä keskeisessä teollisuusprovinsissa Ontariossa väheni liki 200000:lla. Kuinka suuri osa työttömyyden kasvusta voidaan selittää työpaikkojen siirtymisellä Yhdysvaltoihin vapaakaupan myötä on sittemmin ollut kiivaan keskustelun aiheena. Vapaakauppasopimuksen tultua voimaan 1988 liki 75 % kaupasta Yhdysvaltain ja Kanadan välillä oli täysin tullivapaata ja tullien alaisella kaupallakin keskimääräinen tulliaste oli vain noin 9 %, 200000 työpaikan kaltainen laaja työpaikkojen vähentyminen ei siten voi olla selitettävissä vapaakaupan myötä kasvaneella tuonnilla.

Useassa tutkimuksessa, (mm. Pierre Fortin 1993) keskeinen rooli onkin nähty Kanadan keskuspankin harjoittamalla korkopolitiikalla 1980-luvun ja 1990-luvun taitteessa. Korkean korkotason ja vahvan Kanadan dollarin politiikan vaikutus työllisyystilanteeseen oli merkittävä koko maassa. Siinä missä vapaakauppa vaikutti käytännössä vain neljännekseen kaupasta ($\frac{3}{4}$ oli jo täysin tullivapaata) oli vahvan valuutan vaikutus koko ulkomaankauppaan merkittävä. Vapaakaupan ensi vuosina ja vuosikymmenen taitteessa 1988-1991 Kanadan kauppataase Yhdysvaltain kanssa laski 6.0 mrd dollaria. Keskeinen rooli kuitenkin oli työttömyyden kasvulla. Edellä mainittujen teollisuustyöpaikkojen ohella työllisyystilanne heikkeni ratkaisevasti myös monilla muilla talouden sektoreilla. Maan keskeisen väestökeskittymän Toronton työttömyys kolminkertaistui vuoden 1988 4.0 prosentista 11.5 prosenttiin vuonna 1992. (Statistics Canada 1994)

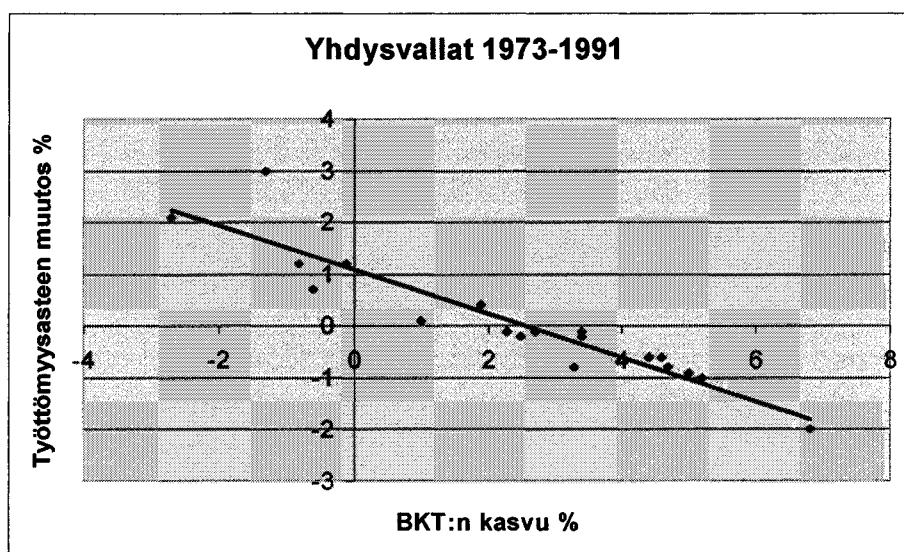
Seuraavassa pohditaan ensiksi lyhyesti työttömyysastetta talouden tunnuslukuna, jonka jälkeen tarkastellaan työttömyysasteen kehitystä Yhdysvaltain ja Kanadan rajaosavaltioissa vapaakaupan vuosikymmeninä.

6.1 Työttömyys talouden tunnuslukuna

Bruttokansantuotteen kasvun sekä inflaatiovauhdin ohella työttömyystason kehitystä voidaan pitää ehkä yleisimpänä talouden tilaa kuvaavana tunnuslukuna. Vertailtaessa talouskehitystä eri maiden kesken työttömyys on tunnuslukuna erityisen käyttökelpoinen. Valuuttakurssien vaihtelu, inflaatiovauhdin erilaisuus ym. seikat eivät häiritse työttömyystasojen vertailtavuutta samassa määrin kuten esim. valuuttakurssien kehitystä vertailtaessa. Yleisen talouskehityksen lisäksi työttömyysasteeseen vaikuttaa kuitenkin muita seikkoja, jotka häiritsevät tilastojen vertailtavuutta, mikäli niiden vaikutusta ei huomioida. Tällaisia seikkoja ovat mm. lomakauden alkaminen, opiskelijoiden lukukauden alku ym. Työttömyystilastoista em. seikkojen vaikutus on eliminoitavissa, jolloin mm. tilastojen kansainvälinen vertailu mahdollistuu.

Työttömyyden ja talouskasvun välinen yhteys on taloustieteen selvimpiä ”lainalaisuuksia”. Yhdysvaltain osalta työttömyyden ja talouskasvun välisestä suhteesta saadaan yleiskuva tarkastelemalla seuraavaa kuviota:

Kuvio 6.1.1: Työttömyyden ja tuotannon kasvu Yhdysvalloissa 1973-1991 prosenttia.

Lähde: Krugman (1994) , s. 115

Kuviosta on selkeästi todettavissa ajanjakson aikana vallinnut yhteys työttömyyden kasvun ja talouskasvun välillä. Nopea talouskasvu on merkinnyt vastaavasti nopeaa työttömyyden alenemista. Vuosien 1973 ja 1993 välisenä aikana työttömyysasteen ja BKT:n kasvun välinen suhde on ollut 0.5 prosentin luokkaa eli prosentin talouskasvu on johtanut työttömyysasteen putoamiseen noin 0.5 prosentilla. Luonnollisesti työttömyyden ja talouskasvun välinen yhteys ei aina ja kaikkialla toteudu em. tavalla. Ratkaisevaa on ennen kaikkea talouden potentiaalisen tuotannon kasvuvauhti. (Krugman 1994 , s.115)

Tässä tutkielmassa tarkastellaan Pohjois-Amerikan alueellista talouskehitystä viime vuosikymmeninä osavaltioiden ja provinssien työttömyyskehitystä vertailemalla. Työttömyysaste on valittu talouden tunnusluvuksi juuri sen kansainvälisen vertailukelpoisuuden vuoksi sekä työttömyysasteen ja talouskasvun välisen riippuvuussuhteen johdosta. Alueellisia työttömyyslukuja ja niiden keskinäistä korreloituvuutta vertailemalla saadaan yleiskuva eri alueiden talouskasvun keskinäisestä korreloituvuudesta sekä mantereen eri alueiden välisen talousintegraation tasosta.

6.2 Työllisyyden kehitys Pohjois-Amerikan vapaakauppa-alueella 1960-1990

Taloutta koettelevien kysyntä- ja tarjontashokkien symmetrisyys valuuttaunioniin osallistuvien maiden välillä on kenties keskeisin kriteeri valuuttaunionin toimivuuden kannalta. Shokkien symmetrisyyden arviomiseksi yleinen lähtökohta on tarkastella alueen eri valtioiden talouskehitystä ja niiden välistä korrelaatiota menneinä vuosina. Seuraavassa talouskehityksen tarkastelussa käytetään tunnuslukuna työttömyyskehitystä eli työttömien työvoimaosuuden kehitystä viime vuosikymmeninä. Kasvavan integraation vaikutuksista työttömyyden yleiseen luonteeseen ja kehitykseen ei vallitse yksimielisyyttä. Mm. Paul Krugman on korostanut integraation vaikutuksia talouskasvun alueelliseen jakautumiseen ja työttömyystasoon eri alueilla. Syvenevän integraation voidaan olettaa johtavan yhä voimakkaampaan tuotannon erikoistumiseen. Näin integraatioprosessi maiden välistä kauppaa voimistavana tekijänä lisää asymmetristen shokkien mahdollisuutta maiden muodostamalla vapaakauppa-alueella.

Krugmanin mukaan integraatioprosessi lisää siten toisilla alueilla työttömyyttä, kun se toisaalla lisää talouskasvua ja työllisyyskehitystä.

Seuraavassa vertaillaan työllisyyden kehitystä Kanadan eri provinseissa (Brittiläinen Kolumbia, Alberta, Manitoba, Ontario sekä Quebec) sekä Yhdysvaltain osavaltioissa, jotka jakavat yhteisen rajan Kanadan kanssa (Washington, Montana, Pohjois-Dakota, Michigan, Minnesota, Ohio, New York sekä Maine).

Yhdysvaltain pohjoiset rajaosavaltiot tarjoavat hyvän vertailukohtaan Kanadan provinseihin useiden yhtäläisyyksien vuoksi, joita ovat:

- rikkaat luonnonvarat
- suurten järvien teollisuusvyöhykkeen alueellinen yhtenäisyys tuotantorakenteen suhteen
- maantieteelliset seikat kuten ilmastollinen samankaltaisuus
- kulttuuriset seikat, mm. voimakas kulttuurinen samankaltaisuus väestörakenteen osalta

Lisäksi valtaosa Kanadan teollisesta tuotannosta sekä väestöstä on keskittynyt kapealle vyöhykkeelle Yhdysvaltain rajan tuntumaan.

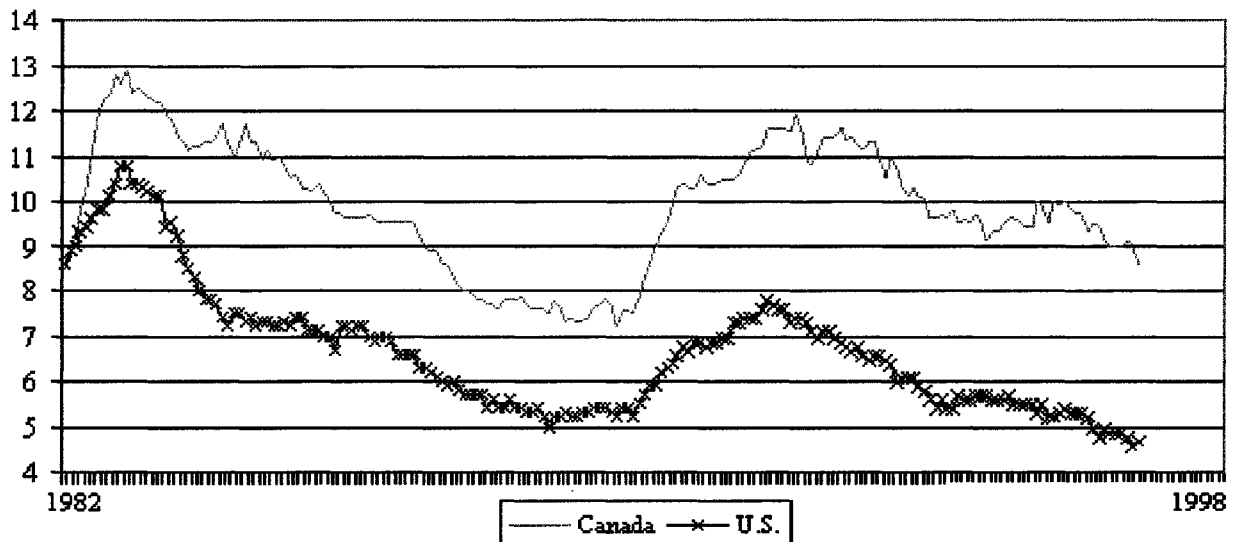
Yhdysvaltain ja Kanadan työllisyyskehitykset ovat perinteisesti noudattaneet hyvin samanlaista kehityslinjaa. Tilanne pysyi tällaisena 1980-luvun alkuun saakka. 1980-luvun laman myötä Kanadan työttömyyskehitys erkani Yhdysvaltain kehityksestä pysytellen koko 1980- sekä 1990-luvun selkeästi korkeammalla tasolla kuin rajan eteläpuolella. Mielenkiintoista on todeta, että keskimääräinen työttömyysaste sekä 1960- että 1970-luvuilla oli sama Kanadassa ja Yhdysvalloissa. (Fortin (1996), s 12).

Selitystä 1980-luvun työttömyyslukujen erkaantumiselle on etsitty useassa tutkimuksessa viime vuosikymmenen kuluessa. Syyksi on esitetty niin Yhdysvaltain talouspoliittisen linjan jyrkkää suunnanvaihdosta 1980-luvulla Reaganin hallinnon myötä kuin Kanadan työttömyyskorvaus- ja sosiaaliturvakirakenteita. Vapaakauppasopimus Yhdysvaltain kanssa sekä viime vuosina myös koko mantereen

laajuista NAFTA-sopimusta on esitetty kasvavan työttömyyden erääksi syyksi. 1980-luvun alusta lähtien työttömyysaste Kanadassa on ollut noin 2.5-3 prosenttia Yhdysvaltain työttömyyttä korkeampi.

Kuvio 6.2.1: Työttömyyden kehitys Kanadassa ja Yhdysvalloissa 1982-1998

Työttömyysaste %

Lähde: Statistics Canada

Kuviosta on selkeästi nähtävissä yleinen trendi maiden työttömyyskehitysten välillä. Kanadan työttömyys on melko tarkoin seurannut työttömyyskehitystä Yhdysvalloissa pysytellen ko. ajanjaksona 2.5-3.5 % Yhdysvaltain tasoa korkeammalla.

Stephen Poloz (1994) tutkimuksessaan artikkelissaan ”The Causes of Unemployment in Canada” pyrki selvittämään syitä Kanadan 1980-luvun aikana jyrkästi kasvaneelle työttömyysongelmalle. Keskeisiksi tekijöiksi kasvaneelle työttömyydelle Poloz määritteli mm. :

- Työvoiman kysynnän ja tarjonnan ristiriita, nk. rakennemuutos. 1980-luvun voimakkaat investoinnit Kanadan vientiteollisuudessa vähensivät jyrkästi kouluttamattoman työvoiman kysyntää teollisuusaloilla. Työttömyyden myötä osa työvoimasta hakeutui uudelleen koulutukseen vähentäen siten hetkellisesti työttömyysongelmaa. Työmarkkinoille palaava työvoima tulisi Polozin näkemyksen mukaan yhä nostamaan työttömyyslukuja.

- Työvoiman heikko liikkuvuus alueellisesti ja toimialoittain. Työvoiman siirtyminen työttömyysalueilta kasvualueille on Kanadassa perinteisesti ollut verrattain heikkoa Yhdysvaltoihin verrattuna.

6.3 Työttömyyskehityksen vertailua eri osavaltioissa ja provinseissa

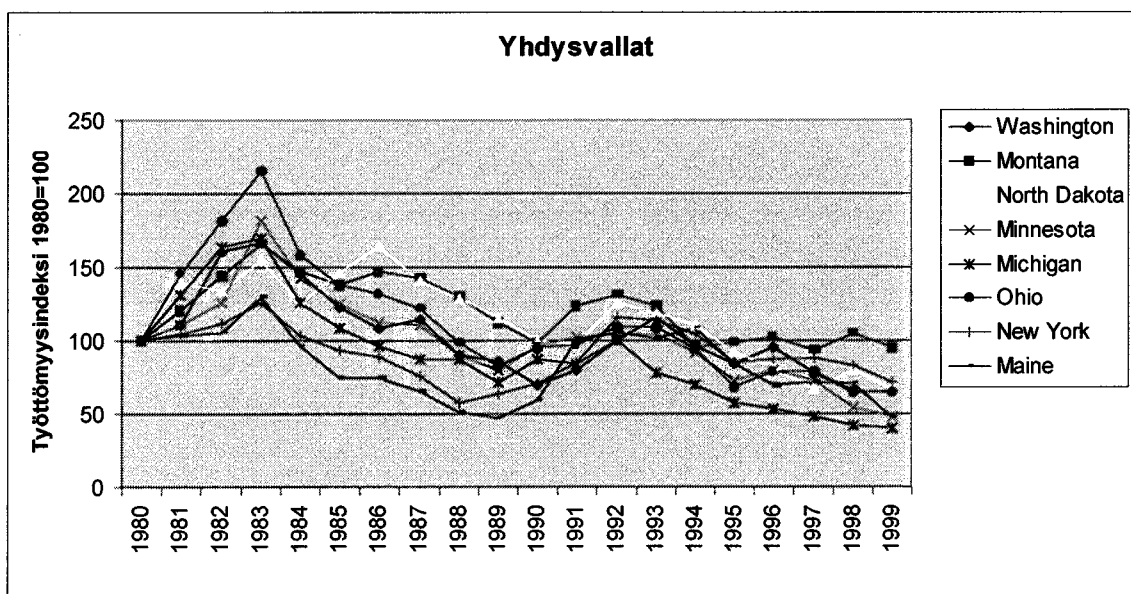
Seuraavassa tarkastellaan Pohjois-Amerikan vapaakauppa-alueen soveltuvuutta yhtenäisen valuuttaunionin alueeksi työttömyyskehityksen alueellisia eroja tarkastelemalla. Optimaalisen valuuttaunioniteorian mukaan epäsymmetristen talousshokkien todennäköisyys on pienempi, mikäli valuttaunionin eri alueet ovat talouden rakenteeltaan samankaltaisia.

Vertailemalla alueellista työllisyyskehitystä Pohjois-Amerikan eri osavaltioissa ja provinseissa pyritään seuraavassa luomaan yleiskuva vapaakauppa-alueen talousintegraation syvyydestä sekä epäsymmetristen taloudellisten häiriöiden todennäköisyydestä. Työttömyyskehityksen ollessa vapaakauppa-alueen eri alueiden välillä voimakkaasti korreloivaa epäsymmetristen shokkien todennäköisyyden voidaan ennustaa olevan pieni. Vastaavasti mikäli työttömyyskehitys on ollut hyvin erilaista, ts. heikosti korreloivaa, epäsymmetristen taloudellisten häiriöiden todennäköisyys eri alueiden välillä on suurempi myös tulevaisuudessa. Korrelaatiokerroin voi saada arvoja väliltä -1 ja $+1$. Negatiivinen etumerkki kertoo työttömyyskehityksen alueiden välillä kulkevan eri suuntaan. Korreloituvuus on siten vähäistä. Ääriesimerkkinä voidaan kuvitella kahden alueen A ja B työttömyyskehityksen korreloituvuuden saavan kertoimen -1 . Tällöin alueiden työttömyyskehitys kulkee täysin päinvastaisesti – työttömyyden pienentyessä alueella A se vastaavasti nousee alueella B. Positiivinen etumerkki vastaavasti kertoo alueiden työttömyyskehitysten olevan keskenään samansuuntaisia.

Alueiden työttömyyskehityksen keskinäisen korreloituvuuden lisäksi tarkastellaan yksittäisten alueiden työttömyyskehityksen hajontalukuja. Näin saadaan käsitys alueen työttömyys- ja talouskehityksen häiriöalttiudesta eli suhdanneherkkyydestä. Mitä korkeampi alueen työttömyyskehityksen hajonta on ollut sitä suhdanneherkemmästä alueesta todennäköisesti on kysymys.

Yhdysvaltain pohjoisten osavaltioiden työttömyyskehitykselle ajanjaksolla 1980-1998 on ollut ominaista suhteellisen tasainen laskeva trendi 1980-luvun alkupuolen korkean työttömyyden vuosista lähtien. Kuvio 6.3.1 esittää Yhdysvaltain Kanadaan rajoittuvien osavaltioiden työttömyysindeksin kehityksen vuosina 1980-1998. Ajanjakso 1980-1998 on vapaakaupan vaikutuksen arvioimiseksi sopiva, vapaakauppasopimuksen solmimisajankohdan sijoituessa ajanjakson puoliväliin. Tarkastelu sisältää näin selkeän ajanjakson ennen ja jälkeen sopimuksen solmimisen.

Rajaosavaltioista on joukko osavaltioita tarkastelun helpottamiseksi rajattu pois. Nämä osavaltiot rajoittuvat maantieteellisesti vain pieneltä osin Kanadaan, esimerkkinä Idaho, jonka rajaviivasta alle 5% rajoittuu Kanadan valtiorajaan.

Kuvio 6.3.1 : Yhdysvaltain Kanadaan rajoittuvien osavaltioiden työttömyysindeksi vuosina 1980-1999 , 1980=100

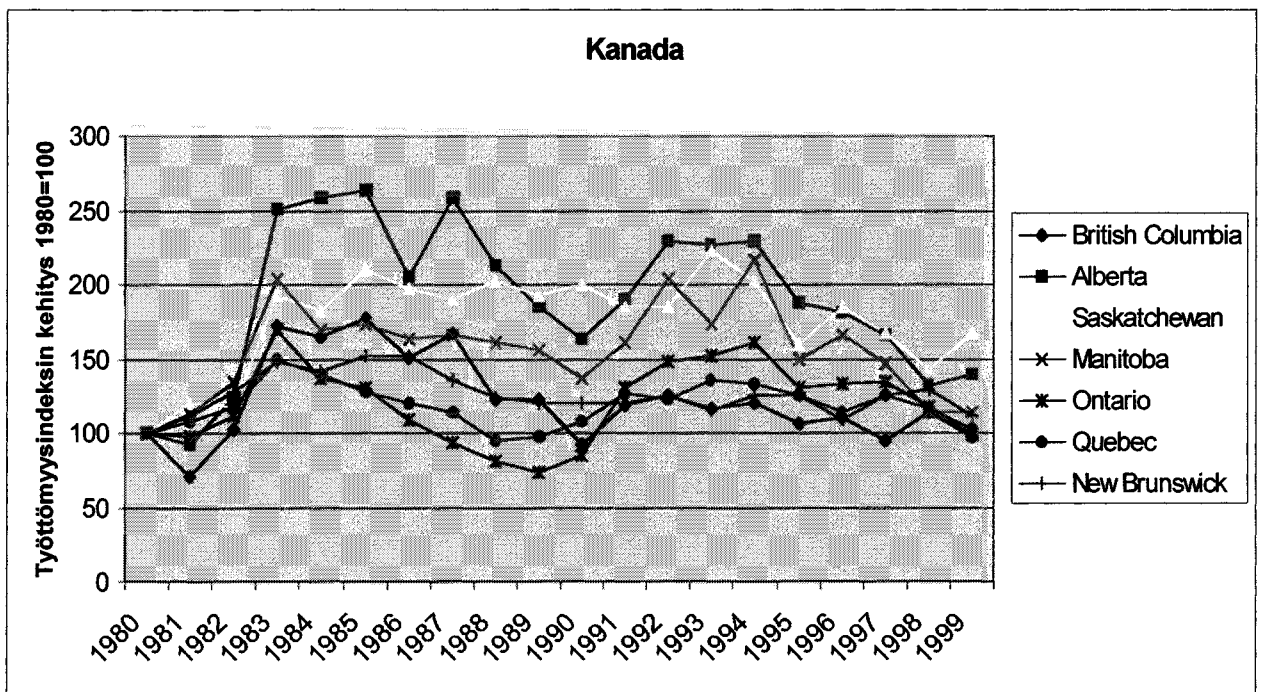
Lähde: US Bureau of Labor Statistics

Työttömyysindeksien kehitys ajanjaksolla näyttää kuvion valossa hyvin yhdenmukaisilta. Yleisestä kehityksestä poikkeavia osavaltioita ei ryhmästä erotu. Yhdysvaltoja 1980-luvun alussa koettelleen korkean työttömyyden vuosista kaikkien rajaosavaltioiden työttömyys on tasaisesti laskenut 1990-luvun loppua kohden. Selkeimmin erotettavissa on ehkä kehitys Ohion sekä Mainen osavaltioissa. Ohio perinteisenä teollisuusalueena sekä toisaalta Maine mm. kalastus- ja metsäteollisuuteen nojaavan hyvin erilaisen tuotantorakenteensa vuoksi edustavat kehityksen eri laitoja.

Joukosta on erotettavissa myös hyvin läheisesti toisiaan seuraavia työttömyysindeksin kehityskaaria. Mm. Montana ja North Dakota naapuriosavaltioina omaavat hyvin samankaltaisen työttömyyskehityksen.

Kuvio 6.3.2 kuvaa työttömyysindeksin kehitystä vastaavana ajanjaksona Kanadassa. Työttömyyskehitys Kanadassa on Yhdysvaltoihin verrattuna ollut selkeästi hajanaisempaa. Alueelliset erot eri provinssien välillä ovat suhteellisen suuria ja selkeästi Yhdysvaltain rajasavaltioiden välisiä eroja suuremmat.

Kuvio 6.3.2 : Kanadan provinssien työttömyysindeksin kehitys vuosina 1980-1999, 1980=100

Lähde: Statistics Canada

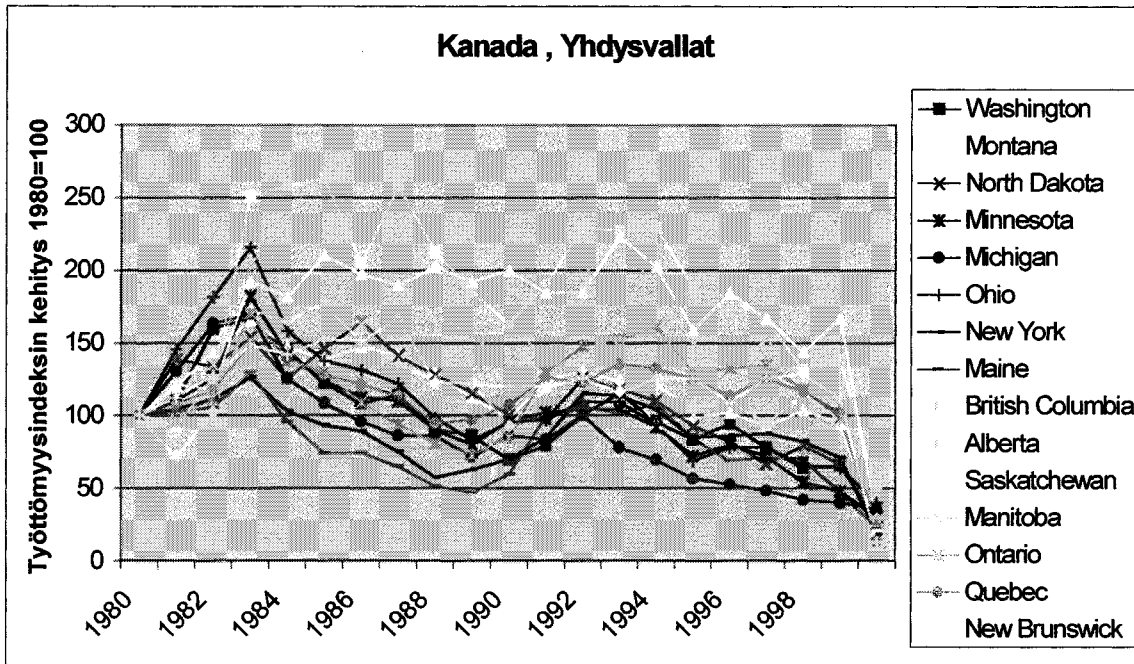
Työttömyyskehitys Kanadassa on Yhdysvaltoihin verrattuna ollut selkeästi hajanaisempaa. Alueelliset erot eri provinssien välillä ovat suhteellisen suuria ja selkeästi Yhdysvaltain rajasavaltioiden välisiä eroja suuremmat. Läntisen provinssin Albertan työttömyyskehitys erottuu selkeimmin joukosta. Albertan öljyteollisuuteen nojaava tuotanto koki voimakkaan laskukauden 1980-luvun öljyn hinnanlaskun myötä. Siten provinssin työttömyys nousi 1970-luvun tasosta voimakkaasti.

Myös Kanadan osalta on erotettavissa Yhdysvaltain tavoin työttömyysindeksin suhteen toisiaan voimakkaasti seuraavia alueita. Albertan ja Saskatchewanin, läntisten naapuriprovinssien, työttömyyskehitys näyttää kuvion valossa seuranneen suhteellisen voimakkaasti toisiaan. Toisaalta kahden maantieteellisesti maan eri laitoihin sijoittuvan provinssin, British Kolumbian ja Ontarion työttömyyskehitys näyttää myös melko yhdenmukaisilta. Keskeistä Kanadan kehitykselle on kuitenkin Yhdysvaltojen osavaltioihin verrattuna selkeästi suurempi hajonta. Työttömyyden vaihtelut ovat ajanjaksolla olleet selkeästi suuremmat, eikä voimakasta kansallista trendiä ole juuri havaittavissa kuten oli kyse Yhdysvaltain kohdalla. Toisaalta 1990-luvun loppua kohden kansallinen kehitys on ollut aleneva ja kehitys eri osavaltioiden välillä ollut yhä paremmin korreloivaa¹.

Kansallisia tilanteita hyödyllisempää on kuitenkin verrata tilannetta aluetasoisesti koko Pohjois-Amerikan laajuisesti rajoittumatta kansallisiin valtiorajoihin. Seuraava kuvio 6.3.3 yhdistää kuviot 6.3.1 ja 6.3.2, jolloin saadaan yleiskuva tilanteesta Kanadan provinssissa ja Yhdysvaltain rajaosavaltioissa vuosina 1980-1999.

¹ Työttömyysindeksi on laskettu US. Bureau of Labor Statistics sekä Statistics Canadian julkaisemien alueellisten standardisoitujen työttömyyslukujen perusteella (perusvuotena 1980).

Kuvio 6.3.3: Työttömyysindeksin kehitys Kanadan provinseissa sekä Yhdysvaltain Kanadaan rajoittuvissa osavaltioissa, 1980=100.

Lähde: US Bureau of Labor Statistics, Statistics Canada

Yleinen trendi koko Pohjois-Amerikan laajuisesti on ollut työttömyyden lasku 1980-luvun alkuvuosien voimakkaan työttömyyden vuosista 1990-luvun loppua kohden, mitä selittää Pohjois-Amerikan lähes koko 1990-luvun suhteellisen voimakkaana pysynyt talouskasvu.

Tilannetta kuvaa tarkemmin seuraava taulukko, jossa on esitetty työttömyysindeksien keskinäinen korreloivuus sekä hajontaluvut ajanjaksona 1980-1999.¹

¹ Taulukon 6.3.1 korrelaatiokertoimien (r) tilastollista merkitsevyyttä kuvaavat kriittiset alueet (C): merkitsevyydellä 0.001 (tilastollisesti erittäin merkitsevä): $C=(|r|>0.561)$. ja merkitsevyydellä 0.05 (tilastollisesti melkein merkitsevä): $C=(|r|>0.444)$. Jos korrelaatiokerroin kuuluu kriittiselle alueelle eroaa kerroin kyseisellä merkitsevyydellä nollasta.

Taulukko 6.3.1: Kanadan provinssien ja Yhdysvaltain pohjoisten osavaltioiden työttömyysindeksin keskihajonta sekä korrelaatio Kanadaan ja Yhdysvaltoihin.

	Työttömyysindeksin		
	keskihajonta	korrelaatio	
		Kanadaan	Yhdysvaltoihin
Brittiläinen Kolumbia	28,95	0,84	0,52
Alberta	48,38	0,96	0,37
Saskatchewan	27,61	0,73	-0,01
Manitoba	25,58	0,89	0,42
Ontario	26,95	0,63	0,38
Quebec	14,00	0,71	0,57
New Brunswick	12,71	0,65	0,58
<u>Kanada</u>	<u>21,60</u>	<u>1</u>	<u>0,46</u>
Washington	28,97	0,46	0,95
Montana	21,48	0,53	0,88
North Dakota	28,04	0,45	0,82
Minnesota	30,34	0,58	0,96
Michigan	36,30	0,24	0,95
Ohio	39,98	0,37	0,98
New York	18,33	0,40	0,73
Maine	23,00	0,38	0,73
Yhdysvallat	25,30	0,46	1

Lähde: US Bureau of Labor Statistics, Statistics Canada

Taulukossa Yhdysvalloilla käsitetään taulukon kuvaamien Yhdysvaltain kahdeksan Kanadaan maantieteellisesti rajoittuvan osavaltion muodostamaa ryhmää. Kanadalla käsitetään taulukon kuvaamien Kanadan seitsemän provinssin muodostamaa joukkoa. Siten pohjoiset ja harvaanasutut provinssit (Yukon, Pohjoiset territoriot) rajataan tarkastelun ulkopuolelle.

Työttömyysindeksin keskihajontaa kuvaavia arvoja tarkastelemalla on helppo todeta jo kuvion 6.3.2 antama käsitys työttömyystason alueellisesta kehityksestä Kanadassa 1980-1999. Selvästi joukosta erottautuu Albertan provinssi, jonka työttömyysindeksin keskihajonta on jopa 48,38. Quebecin provinssin työttömyyden keskihajontaan (14,00) verrattuna luku on korkea – yli kolminkertainen. Myös toisen itäisen provinssin, New Brunswickin työttömyyden vaihtelut aikavälillä ovat olleet verrattain alhaisia, työttömyysindeksin keskihajonta 12,71. Omalta osaltaan suuriin eroihin on

ratkaisevasti vaikuttanut Albertan provinssin em. ajautuminen taloudelliseen kriisiin öljyn hinnanromahduksen myötä 1980-luvun alussa. Toisaalta voidaan kysyä kuinka tasapuolisesti Kanadan liittovaltio on onnistunut aluepolitiikassaan tasapainottamaan kehityseroja maan itä- ja länsiosien välillä. 1980- ja 1990-luvuilla Kanadan läntisissä provinseissa on toistuvasti esitetty väitteitä liittovaltion aluepolitiikan liiasta keskittymisestä maan taantuvien itäosien taloudellisten ongelmien korjaamiseen.

Muissa provinseissa eli länsirannikon Brittiläisessä Kolumbiassa sekä keskilännen provinseissa työttömyysindeksin keskihajonta on ollut saman tasoista, noin 25-28. Mielenkiintoista on todeta selkeä yhteys sisäpoliittisen keskustelun ja em. työttömyysindeksin keskihajonnan välillä. Keskitason hajontaa edustavat provinssit ovat viime vuosikymmeninä olleet selkeästi maltillisempia liittovaltion harjoittamaa aluepolitiikkaa kohtaan. Albertassa, provinssissa, jossa työttömyystason vaihtelut ovat olleet korkeimmat on aika ajoin esitetty ankaraa kritiikkiä liittovaltion aluepolitiikkaa ja koko liittovaltiojärjestelmää kohtaan.

Yhdysvaltain pohjoisten osavaltioiden työttömyysindeksin keskihajonta on Kanadan arvoja jonkin verran alhaisempi vaihdellen New Yorkin verrattain alhaisesta keskihajonnasta 18,33 Michiganin ryhmän korkeimpaan keskihajontaan 36,30.

Tarkasteltaessa alueiden työttömyysindeksien keskinäistä korrelaatiota ajanjaksolla on keskeisin piirre Yhdysvaltain osavaltioiden muodostaman ryhmän voimakas keskinäinen korrelaatio. Korrelaatiokerroin saa arvoja väliltä 0,73 ja 0,98. Korrelaatio Kanadan provinssien työttömyyden kehitykseen sen sijaan vaikuttaa olleen verrattain vähäistä. Ainoastaan Montanan ja Minnesotan osalta korrelaatiokerroin suhteessa Kanadan provinssien keskimääräiseen kehitykseen on yli 0,50.

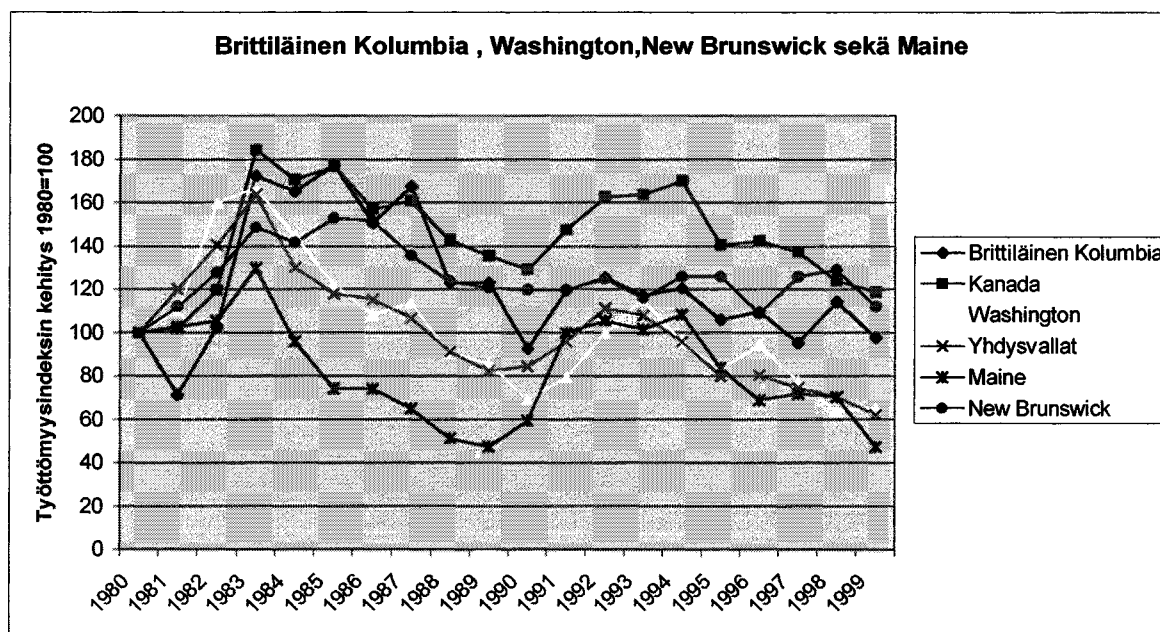
Kanadan osalta provinssien keskinäinen korrelaatio on ollut hieman Yhdysvaltain tasoa alhaisempi. Korrelaatio suhteessa Yhdysvaltain osavaltioihin on ollut vähäistä. Saskatchewanin provinssin osalta korrelaatiokerroin on jopa negatiivinen (-0,01).

Miten edellämämainittuja arvoja tulisi sitten tulkita ja voidaanko niistä tehdä johtopäätöksiä koko talousalueen, Pohjois-Amerikan vapaakauppa-alueen,

yhtenäisyydestä ? Tarkasteltaessa työttömyyden kehitystä alueellisesti keskeinen seikka on kuinka suuri merkitys liittovaltion alue- ja finanssipolitiikalla on ollut suhdanteiden tasaajana ja työttömyyden hallitsemisessa. Mikäli suhdannepolitiikka on ollut onnistunut ei työttömyysindeksi välttämättä anna todenmukaista kuvaa alueen taloudellisesta kehityksestä. Mm. aluepoliittisin perustein tehdyt liittovaltion investoinnit taantumasta kärsivälle alueelle näkyvät luonnollisesti myös työttömyyskehityksessä.

Tutkielman alkuperäisen lähtökohdan, demografisesti hajanaisen maanosan muodostaman vapaakauppa-alueen keskinäisen intergraation tason arvioimiseksi verrataan seuraavassa mantereen kahden toisistaan maantieteellisesti kaukana sijaitsevan talousalueen kehitystä. Ensimmäiseksi vertaillaan länsirannikon työttömyyskehitystä sekä Kanadan Brittiläisessä Kolumbiassa että Yhdysvaltain Washingtonissa. Seuraavaksi tarkastellaan vastaavaa kehitystä mantereen itä-reunalla, Kanadan New Brunswickissa ja Yhdysvaltain Mainessa. Alueparit sopivat tarkastelun kohteeksi hyvin keskinäisen eroavuutensa vuoksi. Länsirannikon Brittiläinen Kolumbia sekä Washington edustavat voimakasta kasvualuetta, jonka väestö on jo vuosia kasvanut selvästi niin siirtolaisuuden kuin maan sisäisenkin muuttoliikkeen seurauksena. Alueen voimavarat ja voimakasta noususuhdannetta elävät teollisuudenalat ovat taanneet mantereen luoteis-reunalle suotuisan talouskehityksen viime vuosina. Itä-rannikon New Brunswick ja Maine ovat sen sijaan 1980-luvulta lähtien kokeneet verrattain voimakkaan laskusuhdanteen, jolle ei vielä ole nähtävissä käännekohtaa. Seuraavassa tarkemmin em. alueitten työttömyyskehityksestä 1980-1999.

Kuvio 6.3.4 : Työttömyysindeksin kehitys ,1980=100

Kuvio 6.3.4 : Työttömyysindeksin kehitys ,1980=100

Lähde: Statistics Canada , US. Bureau of Labor Statistics

Brittiläisen Kolumbian osalta työttömyyden kehitys suhteessa koko Kanadan työttömyysindeksin kehitykseen näyttää hyvin kaksijakoiselta. Ajanjaksolla 1980-1987 provinssin työttömyyskehitys on tarkoin seurannut maanlaajuista kehitystä. Vuoden 1987 jälkeen provinssin sekä maanlaajuisen työttömyysindeksin kehitysurat erkanevat toisistaan. Karkeasti arvioiden vuoden 1987 jälkeisenä ajanjaksona provinssin työttömyyskehitys näyttäisi korreloivan tarkemmin Yhdysvaltain työttömyysindeksin kanssa kuin Kanadan vastaavan kehityksen kanssa. Tarkasteltaessa korrelaatiokertoimia käsitys vahvistuu¹.

¹ Taulukon 6.3.2 korrelaatiokertoimien (r) tilastollista merkitsevyyttä kuvaavat kriittiset alueet ajanjaksolle 1980-87 (C): merkitsevyystasolla 0.001 (tilastollisesti erittäin merkitsevä): $C=(|r|>0.834)$ ja merkitsevyystasolla 0.05 (tilastollisesti melkein merkitsevä): $C=(|r|>0.707)$ ja ajanjaksolle 1988-99: (C): merkitsevyystasolla 0.001 (tilastollisesti erittäin merkitsevä): $C=(|r|>0.708)$ ja merkitsevyystasolla 0.05 (tilastollisesti melkein merkitsevä): $C=(|r|>0.576)$.

Taulukko 6.3.2 : Brittiläisen Kolumbian työttömyysindeksin korrelaatio Yhdysvaltain, Kanadan, Washingtonin osavaltion sekä New Brunswickin provinssin työttömyysindekseihin.

Ajanjakso	Työttömyysindeksin korrelaatio			
	Yhdysvaltoihin	Kanadaan	Washingtoniin	New Brunswickiin
1980-1987	0,52	0,84	0,54	0,84
1988-1999	0,65	0,63	0,57	0,20

Brittiläisen Kolumbian työttömyyskehitys seurasi verrattain tarkasti koko maan työttömyyden kehitystä aina 1980-luvun loppupuolelle saakka. Korrelaatio koko maan työttömyysindeksiin oli korkea (0,84). Korrelaatio Yhdysvaltoihin ja naapuriosavaltioon Washingtoniin sen sijaan oli selkeästi alhaisempi. 1980-luvun lopulta lähtien kehityksessä tapahtui muutos provinssin työttömyysindeksin seuratessa yhä tarkemmin Yhdysvaltain työttömyysindeksin kehitystä ja korrelaation pienetessä koko Kanadan työttömyystilanteeseen.

Syitä edellä kuvattuun kehitykseen voidaan hakea useasta seikasta:

- Kanadan sisäpoliittinen kehitys 1980-luvulla.
- Maailmantalouden kehitys 1980-1990 ja Aasian korostunut merkitys maailmankaupassa.
- Yhdysvaltain ja Kanadan välisen vapaakauppasopimuksen voimaantulo 1987.

Kanadan sisäpolitiikassa tapahtui viime vuosikymmenien aikaisen kehityksen kenties merkittävin käänne 1984 konservatiivipuolueen muodostaessa hallituksen ja Brian Mulroneyn, vapaakaupan voimakkaan puoltajan, tultua pääministeriksi. Mulroneyn hallitus omaksui voimakkaan talouspoliittisen linjan, jonka selkeänä tavoitteena oli maan keskushallinnon vaikutusvallan vähentäminen provinssien itsenäisen päätösvallan hyväksi, liittovaltiotasoisesta talouspolitiikan merkityksen pienentäminen sekä ennen kaikkea vapaakaupan edistäminen niin maailmanlaajuisesti kuin mantereen tasollakin Yhdysvaltain kaupan merkitystä korostaen. Brittiläisestä Kolumbiasta kotoisin olevan Mulroneyn johtama hallitus otti selkeäksi tavoitteekseen vapaakauppasopimuksen solmimisen Yhdysvaltain kanssa, tavoite, joka saavutettiin verrattain pian 1987. Sitä, kuinka suuri merkitys liittovaltion talouspolitiikan suunnanmuutoksella oli

provinssitasoiseen talous- ja työttömyyskehitykseen, on vaikea arvioida. Todennäköistä kuitenkin on, että juuri esim. maantieteellisesti maan teollisesta keskuksesta etäällä sijaitsevan Brittiläisen Kolumbian talouskehitys niin talouskasvun kuin työttömyyden kehityksenkin suhteen erkani liittovaltiotasoisesta kehityksestä verrattuna voimakkaan keskushallinnon vuosikymmeniin.

Aasian kauppa Brittiläisen Kolumbian talouskehitykselle saavutti 1980-luvun aikana yhä voimakkaamman aseman. Kehitys on jatkunut myös 1990-luvulla. Kärjistäen provinssin viennin voidaan todeta suuntautuneen 1980-luvun puolivälin jälkeen yhä enemmän Aasian nouseviin talousmahteihin maan sisäisen kaupan kustannuksella.

Erityisen voimakkaasti erot Kanadan työttömyysindeksin alueellisessa kehityksessä tulevat ilmi tarkasteltaessa maan maantieteellisten äärilaitojen Brittiläisen Kolumbian sekä itäisen New Brunswickin välisten työttömyysindeksien välistä korrelaatiota. 1980-luvun aikana provinssien työttömyyskehitykset vastasivat verrattain hyvin toisiaan. Brittiläisen Kolumbian työttömyysindeksin korrelaatio niin koko liittovaltiotasoiseen indeksiin kuin New Brunswickin provinssin indeksiin oli korkea (0,84). 1980-luvun lopulta lähtien kehityksessä on kuitenkin tapahtunut merkittävää erkaantumista. Ajanjaksolla 1988-1999 Brittiläisen Kolumbian ja New Brunswickin työttömyysindeksin välinen korrelaatio on ollut vain 0,20 eli merkittävästi alhaisempi kuin esimerkiksi läntisen provinssin työttömyysindeksin korrelaatio suhteessa eteläiseen naapuriosavaltioon Washingtoniin (0,57).

Tarkasteltaessa korrelaatiokertoimia itäisestä näkökulmasta vahvistuu käsitys Kanadan alueellisen työttömyyskehityksen kehitysurien erkaantumisesta 1980-luvun loppupuolella.

Taulukko 6.3.3 : New Brunswickin provinssin työttömyysindeksin korrelaatio suhteessa Kanadan, Brittiläisen Kolumbian provinssin sekä Mainen osavaltion indekseihin ajanjaksoina 1980-1987 ja 1988-1999.

Ajanjakso	Työttömyysindeksin korrelaatio		
	Kanadaan	Br. Kolumbiaan	Maineen
1980-1987	0,65	0,84	0,21
1988-1999	0,14	0,20	0,32

Brittiläisen Kolumbian tavoin myös New Brunswickin provinssien työttömyyskehitys näyttää erkautuneen koko maan kehityksestä 1980-loppupuolella. Korrelaatio suhteessa Brittiläisen Kolumbian kehitykseen on erityisesti laskenut. Kaiken kaikkiaan tarkasteltaessa työttömyyskehitystä 1980- sekä 1990-luvuilla sekä Brittiläisessä Kolumbiassa että New Brunswickin provinssissa provinssien työttömyyskehityksen keskinäisen korrelaation voidaan karkeasti todeta vähentyneen 1980-luvun alusta nykyhetkeen. Toisin sanoen alueelliset kehityserot ovat kasvaneet.

Edellä suoritetun tarkastelun pyrkimyksenä oli muodostaa käsitys siitä, kuinka epäsymmetristä talouskehitys viime vuosikymmeninä on ollut Kanadan provinseissa sekä Yhdysvaltain pohjoisissa osavaltioissa, ja toisaalta tarkastella taloudellisten häiriöiden suuruutta. Työttömyyden kehitys kuvaa omalta osaltaan talouden kehitystä eri vuosina. Voimakas työttömyyden vaihtelu on todennäköisesti merkki suurista talouden häiriötekijöistä. Näin työttömyysindeksin keskihajonta antaa karkean kuvan taloushäiriöiden vaikutuksesta valtioon tai alueeseen. Työttömyysindeksin korrelaatio kahden eri alueen välillä puolestaan antaa karkean kuvan talouskehityksen ja taloudellisten häiriötekijöiden samankaltaisuudesta alueiden kesken. Korrelaatiotarkastelussa häirtatekijänä tosin on alhainen tilastollinen merkitsevyys.

Taloudellisten häiriöiden voimakkuus sekä samankaltaisuus alueiden kesken ovat keskeisiä tekijöitä pyrittäessä arvioimaan vapaakauppa-alueen soveltuvuutta yhden valuutan valuuttaunioniksi sekä toisaalta niitä kustannuksia, joita yhteisen valuutan käyttöönotto valtiolle tai alueelle merkitsisi.

7. ITSENÄISEN RAHAPOLITIIKAN MERKITYKSESTÄ

Pohjois-Amerikan vapaakauppa-alueen tapauksessa voidaan pitkälti puhua yhden valuutan valuuttaunionista. Noin 90 % alueen väestöstä asuu sekä 90 % alueen BKT:sta muodostuu Yhdysvalloissa, joka on pitkän historian omaava toimiva yhden valuutan valuuttaunioni. Kanada muodostaa yli 30 miljoonan maantieteellisesti voimakkaasti hajanaisen väestön valuuttaunionin, jonka talouden siteet eteläiseen rajanaapuriiin ovat voimakkaat. Arvioitaessa koko Pohjois-Amerikan laajuisen valuuttaunionin mahdollisia etuja ja haittoja Kanadalle ratkaisevaksi kysymykseksi muodostuu taloudellisten häiriöiden samankaltaisuus ja voimakkuus Yhdysvaltoihin nähden. Tätä tarkasteltiin edellä.

Edellä luvussa 4.7 esitettiin ne tekijät, joiden kautta valuuttaunionin keskeiset hyödyt ja haitat siihen liittyvälle maalle muodostuvat. Tarkasteltaessa Kanadan tilannetta viime vuosikymmeninä kasvaneen vapaakaupan oloissa hyödyt ovat selkeästi nähtävissä:

- Rahanvaihtokustannusten poistuminen Yhdysvaltain kaupassa. Koska yli 80 % sekä Kanadan viennistä että tuonnista suuntautuu Yhdysvaltoihin voidaan em. kustannusten olettaa olevan merkittäviä.
- Valuuttakurssimuutosten aiheuttamat epävarmuustekijät vaikeuttavat mm. maiden välisiä investointeja.

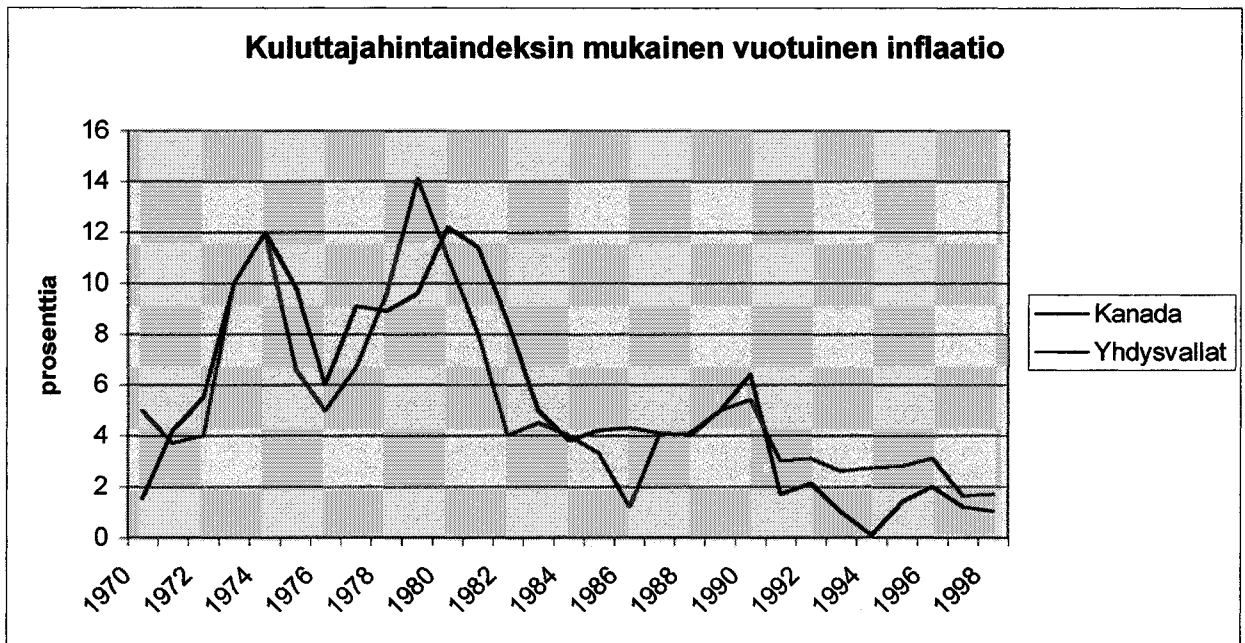
Valuuttaunionin mahdollisesti aiheuttamien kustannusten kannalta on merkitsevää myös tuotannontekijöiden liikkuvuus maiden välillä. Mm. Paul Krugmanin linjoilla olevat taloustutkijat ovat viime vuosina kiinnittäneet seikkaan huomiota. Työvoiman liikkuvuus Pohjois-Amerikassa on ollut perinteisesti mm. Eurooppaa suurempaa. Yhteinen kieli ja kulttuuri poistavat osaltaan merkittävästi liikkuvuuden esteitä Kanadan ja Yhdysvaltain välillä.

Unionin laajuisen finanssipolitiikan merkitystä on painotettu useassa tutkimuksessa (mm. Ricci 1997). Pohjois-Amerikan vapaakauppa-alue eroaa tältä osin ratkaisevasti Euroopan Unionista. Poliittista ulottuvuutta ei ole, vaan integraatio rajoittuu puhtaasti taloudelliselle tasolle. Paul Krugman korosti finanssipolitiikan merkitystä valuuttaunionin toimivuudelle artikkelissaan ”Lessons of Massachusetts for EMU”. Valtion menetettyä itsenäisen rahapolitiikan, keskeisen talouspoliittisen välineen, valuuttaunionin jäsenyyden myötä, korostuu finanssipolitiikan vaikutus mm. alueellisten kasvuhäiriöiden hallinnassa.

Kanadan osalta voidaan perustellusti kysyä, kuinka suuri liittovaltion mahdollisuus on harjoittaa aluepoliittisesti tasapainoista rahapolitiikkaa valtion ollessa maantieteellisesti voimakkaan hajanainen kokonaisuus. Rahapoliittiset toimenpiteet tuntuvat eri tavoin maan eri alueilla provinssien talouskehityksen kulkiessa aika ajoin hyvinkin erilaisissa suhdanteissa. Voidaanko kyseenalaistaa Kanadan toimivuus yhden valuutan valuuttaunionina rahapolitiikan toimivuuden näkökulmasta? Seuraavassa kappaleessa tarkastellaan mahdollisen valuuttaunionin merkitystä Kanadan itsenäisen rahapolitiikan menetyksen näkökulmasta.

7.1 Itsenäisen rahapolitiikan merkitys inflaationäkökulmasta

Merkittävin ero kiinteiden ja joustavien valuuttakurssien välillä lienee kiistämättä mahdollisuus itsenäisen rahapolitiikan harjoittamiseen. Mikäli tuotannontekijöiden, erityisesti pääoman, liikkuvuus maiden välillä on vapaata kuten on kyse esim. Yhdysvaltain ja Kanadan tapauksessa, ei itsenäisen rahapolitiikan harjoittaminen ole mahdollista kiinteän valuuttakurssin oloissa. Kyseessä on siis valintatilanne vakaan valuuttakurssin säilyttämisen ja toisaalta rahapoliittisten tavoitteiden kuten vakaan hintakehityksen turvaamisen välillä. Jotta voitaisiin arvioida itsenäisen rahapolitiikan merkitystä Kanadalle kuluneina vuosikymmeninä ja toisaalta sitä vaikutusta, mikä itsenäisen rahapolitiikan menetyksellä valuuttaunionin myötä maalle olisi, voidaan tarkastella rahapolitiikan keskeisen tavoitteen, vakaan hintakehityksen, historiaa viime vuosikymmeninä Yhdysvalloissa ja Kanadassa.

Kuvio 7.1.1 : Inflaatio vuosina 1970-1998 Kanadassa sekä Yhdysvalloissa

Lähde: Statistics Canada

Kuluneena ajanjaksona ei itsenäisen rahapolitiikan merkityksestä Kanadalle voi inflaatiokehityksen valossa korostaa, inflaatiokehitys Yhdysvalloissa on ajanjaksolla ollut hyvin samankaltaista, jopa hieman matalampaa, kuin Kanadassa. 1990-luvulla inflaatio on Yhdysvalloissa kuitenkin pysynyt jatkuvasti lievästi korkeammalla tasolla, kun se aiempina vuosikymmeninä on vain vuoden 1980 14 % inflaation aikana ylittänyt Kanadan vuotuisen inflaation. Valuuttakurssikehitys Yhdysvaltojen ja Kanadan dollarin välillä on aikavälillä heijastanut inflaatiokehitystä hyvin vaihtelevasti. Vuodesta 1974 vuoteen 1987 Kanadan dollari heikentyi merkittävästi Yhdysvaltojen dollariin nähden. Samalla aikavälillä oli vuotuinen inflaatiokehitys Kanadassa noin 1-2 prosenttia Yhdysvaltojen tasoa korkeampi. Aikavälillä 1987-1993 Kanadan dollari vahvistui Yhdysvaltojen dollariin nähden. Ko. ajanjaksona inflaatiokehitys Kanadassa ja Yhdysvalloissa oli hyvin samankaltaista. Keskuspankin julkisena tavoitteena niin Kanadassa kuin Yhdysvalloissakin on ollut vakaan hintakehityksen turvaaminen rahapoliittisin toimenpitein, Kanadan keskuspankki on myös julkaissut viralliset inflaatiotavoitteet joiden rajoissa hintatason nousu on pyritty säilyttämään. Yhdysvaltain keskuspankin Federal Reservin julkiseen ohjelmaan eivät viralliset inflaatiotavoitteet ole kuuluneet. Eräät tutkijat ovat (mm. Murray 1999) ovat katsoneet

tämän olevan merkki siitä, että Kanada on voimakkaammin sitoutunut alhaisen inflaation politiikkaan. Hintakehityksen vakauden voitaisiin siten olettaa Kanadassa olevan turvatumpaa kuin Yhdysvalloissa.

Keskeinen ongelma rahapolitiikan kannalta Pohjois-Amerikan laajuisen valuuttaunionin tapauksessa olisi vallitseva epäsuhta maiden taloudellisessa painoarvossa Yhdysvaltain ollessa Kanadaa merkittävästi suurempi tekijä maailmantaloudessa. Kanadan mahdollisuutta vaikuttaa koko mantereen laajuiseen rahapolitiikkaan yhden valuutan oloissa voidaan epäillä.

7.2 Valuuttaspekulaatioiden merkityksestä joustavien valuuttakurssien järjestelmässä

Eräs keskeisiä joustavia valuuttakursseja vastaan esitetystä agrumenteista koskee niiden alttiutta valuuttakurssien tulevaa kehitystä koskeville spekulatioille. Väitteen mukaan ns. valuuttaspekulanttien on mahdollista vaikuttaa itse kurssikehitykseen ja siten kerätä taloudellisia voittoja kurssikehityksen mukaisesti. Kiinteiden kurssien etuna onkin esitetty valuuttaspekulaatioiden merkityksen vähenemistä. Joustavat kurssit suosivat, kiinteiden kurssien puolustajien mukaan, epävarmaa talouskehitystä.

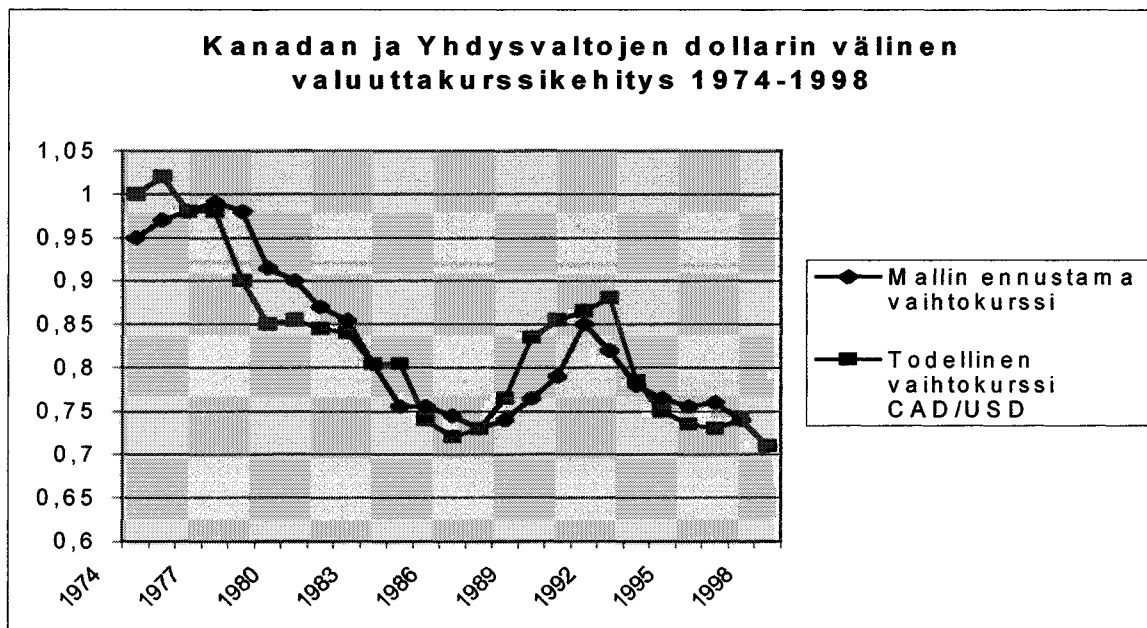
Robert Amano ja Simon Van Norden pyrkivät 1993 selvittämään Kanadan dollarin kurssikehitystä Yhdysvaltain dollariin nähden viime vuosikymmenien aikana spekulatiiväitteen valossa. Tutkimuksen pyrkimyksenä oli ennustaa Kanadan ja Yhdysvaltain dollarin kurssikehitystä mallilla, jossa kurssikehitykseen vaikuttavat kolme keskeistä tekijää olivat:

- Inflaatiotasojen ero Kanadassa ja Yhdysvalloissa
- Energian suhteellinen hintataso
- Muiden, ei-energiaan sidonnaisten, hyödykkeiden suhteellinen hintataso

$$\Delta \ln(rpfx) = \alpha(\ln(rpfx)_{t-1} - \beta_0 - \beta_c \text{comtot}_{t-1} - \beta_e \text{entot}_{t-1}) + \Upsilon(\text{rdiff})_{t-1}$$

missä: rpfx = valuuttakurssi
 comtot = hyödykkeiden vaihtosuhte
 entot = energian hinnan vaihtosuhte
 rdiff = Kanadan ja Yhdysvaltain välisen lyhyen aikavälin korkoero

Kuvio 7.2.1: Kanadan ja Yhdysvaltain dollarien välinen kurssikehitys 1974-1998

Lähde: J. Murray (1999)

Kuten kuviosta ilmenee vastasi todellinen kurssikehitys selvästi mallin ennustamaa kurssikehitystä. Kyseisen ajanjakson 1974-1998 aikana poikkeamat mallin ja todellisen valuuttakurssin välillä pysyivät pienenä.

John Murrayn tutkimuksen (1999) valossa spekulatiiväitteen merkitykselle joustavien valuuttakurssien toimivuutta heikentävänä tekijänä ei voida antaa suurta merkitystä. Murray myös toteaa usean tutkimuksen todistavan spekulatiivisen toiminnan valuuttamarkkinoilla toimivan myös tasapainoittavana tekijänä, jonka johdosta valuuttakurssi on hakeutunut kohti tasapainoarvoa. (Murray 1999, s. 16)

8. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ollut luoda katsaus vapaakauppa-alueiden ja valuuttaunionien vaikutuksia käsittelevään tutkimukseen Pohjois-Amerikan näkökulmasta. Lähtökohtana on ollut tutkia onko Kanadan ja Yhdysvaltojen välisen talousintegraation syventäminen nykytilanteessa järkevää. Tämän selvittämiseksi on tarkasteltu valuuttaunioniteorian näkökulmasta Pohjois-Amerikan vapaakauppa-alueen muodostamaa kokonaisuutta, joka nykyisessä laajuudessaan on merkittävin vapaakauppajärjestely maailmanlaajuisesti. Tarkoituksena on ollut pohtia oman kansallisen valuutan merkitystä Kanadalle, jonka talouden kehitys on voimakkaasti sidoksissa eteläisen talousjätiläisen Yhdysvaltojen talouskehitykseen.

Valuuttaunioniteorian mukaan keskeiset edut valuuttaunioniin liittyvälle maalle syntyvät valuuttakurssivaihteluihin ja -kehitykseen liittyvien epävarmuustekijöiden poistumisen kautta. Toisaalta maa hyötyy transaktiokustannusten poistumisesta valuuttaunionin jäsenmaiden välisessä kaupassa. Merkittävin kustannus valuuttaunionijäsenyyden myötä syntyy itsenäisen rahapolitiikan menetyksen myötä. On selvää, ettei maa kiinteän valuuttakurssijärjestelmän oloissa kykene täysin itsenäiseen rahapolitiikkaan. Se, kuinka suuri merkitys itsenäisen rahapolitiikan menetyksellä on maan taloudelliselle kehitykselle, riippuu luonnollisesti useasta tekijästä. Voidaan kysyä, kuinka menestyksellistä maan harjoittama itsenäinen rahapolitiikka itsenäisen valuutan oloissa on ollut kuluneina vuosikymmeninä. Jos päädytään myönteiseen lopputulokseen (maan oma rahapolitiikka on edesauttanut maan vakaata talouskehitystä) seuraava vaihe on pohtia valuuttaunionijäsenyyden merkitystä rahapolitiikan kannalta.

Valuuttaunionin jäsenenä maan rahapolitiikkaa johdetaan unionin yhteisen rahapoliittisen päätöksentekoelimen kautta, Euroopan Unionin tapauksessa EMU:n jäsenmailla on yhtäläinen äänivalta unionin rahapolitiikkaa säätelevässä Euroopan keskuspankissa. Yhdysvaltain ja Kanadan muodostamassa teoreettisessa valuuttaunionissa rahapoliittinen päätöksentekovalta olisi voimakkaasti sidoksissa Yhdysvaltain rahapoliittiseen tahtoon, johtuen maan taloudellisesta ja poliittisesta

painoarvosta. Kuinka merkityksellinen em. ero maiden keskinäisessä painoarvossa sitten olisi Kanadan talouskehitykselle ?

Valuuttaunionin puoltajat Kanadassa ovat esittäneet argumenttina viime vuosikymmenten rahapoliittista kehitystä Kanadassa ja Yhdysvalloissa. Inflaatio on kuluvan vuosisadan viime vuosikymmeninä pysynyt hyvin samankaltaisena Kanadassa ja Yhdysvalloissa. Keskeisen rahapoliittisen mittarin, hintakehityksen, valossa itsenäisen rahapolitiikan menetys ei siis Kanadan näkökulmasta näyttäisi omaavan suurta merkitystä.

Yhdysvaltain ja Kanadan välisen vapaakaupan ja teoreettisen valuuttaunionin vaikutuksien tutkimuksella on 1950-luvulle ulottuvat perinteet. Teoria optimaalisesta valuuttaunionista syntyi Robert Mundellin kiinnostuksesta kotimaansa Kanadan ja Yhdysvaltain välisen valuuttaunionin mahdollisista vaikutuksista Kanadan talouskehitykseen. Mundellin näkemyksen mukaan Pohjois-Amerikka ei itsessään muodosta optimaalista valuuttaunionia, mutta luontevampi raja eri valuutta-alueille kulkisi itä-länsi-suunnassa nykyisen pohjoinen-etelä- jaon sijaan. Mundell itse korosti tuotannontekijöiden liikkuvuuden merkitystä valuuttaunionin toimivuudelle. Pohjois-Amerikan sisäistä tuotannontekijöiden liikkuvuutta on viime vuosikymmeninä tutkittu laajasti niin pääoman kuin työvoimankin liikkuvuuden osalta. Tiivistäen voidaan todeta pääomamarkkinoiden olevan Pohjois-Amerikassa voimakkaasti integroituneet ja esteiden pääoman liikkuvuudelle maiden välillä olevan vähäisiä. Työvoiman liikkuvuuden suhteen tilanne on jakaantuneempi. Yhdysvalloissa työvoiman muutto osavaltioista toiseen on perinteisesti toiminut työttömyyttä voimakkaasti tasoittavana tekijänä. Kanadassa liikkuvuus on ollut pienempää, syyksi tähän on esitetty niin sosiaaliturva- ja työttömyysturvajärjestelmää, maan kaksikielisyyttä kuin maan maantieteellistä hajanaisuuttakin.

Tässä työssä pyrittiin mantereen talouskehitystä tarkastelemaan myös vallinneen työttömyyskehityksen näkökulmasta. Tällöin tarkasteltiin sitä, kuinka hyvin alueellinen työttömyyskehitys Kanadassa ja Yhdysvaltojen pohjoisissa osavaltioissa on vastannut toisiaan. Yleisesti työttömyyslukujen valossa Yhdysvaltojen voidaan katsoa muodostavan toimivamman valuuttaunionin Kanadaan nähden. Työttömyyskehityksen

voimakas keskinäinen korrelointi Yhdysvaltojen pohjoisosavaltioissa kertoo syvästä taloudellisesta intergation tasosta eri osavaltioiden välillä, myös maantieteellisesti toisistaan kaukana sijaitsevien osavaltioiden välillä. Kanadan osalta kehitys on ollut jonkin verran hajanaisempaa. Vaikka työttömyyskehitys eri provinssissa onkin yleisesti ollut samankaltaista, erot eri alueiden välillä ovat suuria Yhdysvaltoihin nähden. Siten epäsymmetristen talousshokkien todennäköisyyden Kanadassa voidaan olettaa olevan Yhdysvaltoja suurempi. Keskeistä kuitenkin on, että niin Kanadassa kuin Yhdysvalloissa provinssien ja osavaltioiden työttömyyskehitys korreloitui selvästi enemmän oman maan yleiseen työttömyyskehitykseen kuin naapurimaan työttömyyslukuihin. Esimerkkinä Kanadan läntisten provinssien työttömyyskehitys näyttäisi korreloivan voimakkaammin Kanadan itäisten provinssien työttömyyskehitykseen kuin Yhdysvaltain rajanaapuriosavaltioiden työttömyyskehitykseen. Tästä näkökulmasta manner ei siten muodostaisi optimaalista yhden valuutan valuuttaunionia.

Yhden valuutan Pohjois-Amerikka on viime vuosina saanut yhä enemmän kannatusta Kanadassa, jossa aihe perinteisesti on ollut poliittisesti vaikea. Osaltaan tätä keskustelua selittää kehitys Euroopassa, jossa eteneminen kohti valuuttaunionia on edennyt pitkälle. Valuuttaunionin puoltajat näkevät pelkän vapaakauppa-alueen riittämättömänä toimen turvaamaan Kanadan kilpailukykyä maailmanlaajuisilla sekä erityisesti tärkeillä Yhdysvaltain markkinoilla. Yhteisen valuutan nähtäisiin tuovan merkittävän kilpailuedun mm. eurooppalaisiin ja aasialaisiin kilpailijoihin nähden. Toisaalta korostetaan maiden talouksien viime vuosikymmenien integraatiokehitystä, jonka ansiosta pääomien liikkuvuus maiden välillä on täysin vapautunut ja kauppa on tullivapaata. Usealle provinssille osavaltiot Yhdysvaltojen puolella muodostavatkin tärkeämmän markkina-alueen kuin Kanadan muut provinssit.

Joustavan valuuttakurssin puoltajat ovat korostaneet itsenäisen valuutan ja joustavan valuuttakurssin etuja mm. viime aikoina maailmantaloutta koetelleiden kriisien yhteydessä. Aasian vuoden 1998-1999 talouskriisin on arvioitu vaikuttaneen Kanadan talouteen lievemmin juuri itsenäisen, devalvoituvan dollarin takia.

Perinteiseen optimaaliseen valuuttaunionin teoriaan pitkälti tukeutuva tutkimus on suurelta osin asettunut tukemaan näkemystä, jonka mukaan pitkälle integroitumiskehityksessään edistyneet Yhdysvallat ja Kanada eivät vielä muodosta optimaalista yhden valuutan talousaluetta. Maiden viennille maiden välisellä kauppavaihdolla on tärkeä asema, Kanadan viennille jopa ratkaisevan tärkeä. Maiden väliset kulttuuriset erot ovat hyvin pieniä ja usean alan tutkijan mukaan tulevaisuudessa yhä pienemmät. Kanadan maantieteellisen hajanaisuuden vuoksi länsi-Kanadan yrityksillä ja yhteisöillä on monessa tapauksessa merkittävämpiä yhteyksiä yrityksiin Yhdysvaltain luoteis-osavaltioissa kuin Itä-Kanadassa sijaitseviin yrityksiin. Tästä huolimatta maiden tuotantorakenteiden erilaisuudesta johtuvat erot maiden vaihtosuhteen käyttäytymisessä suhteessa muiden teollisuusmaiden vaihtosuhteiden kehitykseen muodostavat yhä suuren esteen toimivan valuuttaunionin luonnille Pohjois-Amerikkaan. Mikään ei kuitenkaan estä tilanteen muuttumista tulevaisuudessa kohti asetelmaa, jossa maiden tuotantorakenteet ovat yhdenmukaistuneet tasolle, jossa epäsymmetristen shokkien todennäköisyys maiden talouksille ei enää ole merkittävä. Itse asiassa 1960-luvulta alkaneen vapaakauppakehityksen myötä maiden tuotantorakenteiden yhdenmukaistuminen on ollut voimakasta ja vastaava kehitys myös jatkossa todennäköistä. Tuotannon tekijöiden, mm. työvoiman yhä kasvavan liikkuvuuden myötä yhteisen valuutan edut tulevat myös kasvamaan. Euroopan Unionin siirtyminen EMU-vaiheeseen tarjoaa Pohjois-Amerikalle esimerkin käytännön seurauksista siirryttäessä yhteiseen valuutta-alueella, joka Pohjois-Amerikan tavoin ei täytä kaikkia optimaalisen valuutta-alueen kriteerejä. Osin, kuten mm. työvoiman liikkuvuuden kohdalla, ehdot täyttyvät EU:ssa jopa huonommin kuin Pohjois-Amerikassa.

Tässä tutkimuksessa ei ole käsitelty aiheen poliittista puolta. Kansallisen valuutan merkitystä Kanadan kansalliselle identiteetille on vaikea yliarvioida tilanteessa, jossa erot Kanadan ja Yhdysvaltain välillä ovat merkittävästi pienemmät kuin esimerkiksi Suomen ja Keski-Euroopan välillä. Laajan poliittisen tuen saaminen valuuttaunionihankkeelle olisi siten todennäköisesti vaikeaa.

LÄHDELUETTELO

Arndt, S. (1996) "North American Free Trade, an Assesment", *Open Economies Review*, vol. 7.

Aguilar, L. (1993) "NAFTA: A Review of the Issues", *Economic Perspectives*, vol. 42.

Barry, D. (1995) "Toward a North American Community? Canada, the United States and Mexico", Boulder Westview Publishers, New York

Bayoumi, T.& Eichengreen, B. (1994) "One Money or Many? Analyzing the Prospects for Monetary Unification in Various Parts of the World", Princeton University Press, New Jersey

----- (1993) "Shocking Aspects of European Monetary Unification" teoksessa Torrez, F. & Giavazzi, F. "Adjustment and Growth in the European Monetary Union", Cambridge, Cambridge University Press, s. 193-229.

Bhagwati, J. (1994) "Free Trade: Old and New Challenges", *The Economic Journal* , vol. 3

Brown, D. (1992) "NAFTA: Analytical Issues", *the World Economy*, vol. 15.

Caves, R.- Frankel, J. & Jones, R. (1990) "World Trade and Payments", Harper Collins Publishers, New York.

Chamie, N. & Deserres, A. (1994) "Optimum Currency Areas and Shock Asymmetry: A Comparison of Europe and the United States" , Bank of Canada Working Paper, 94-1

De Grauwe, P. (1992) "The Economics of Monetary Integration", Oxford University Press, New York

Eichengreen, B. (1990) "One Money for Europe? Lessons from the US Currency Union", Economic Policy, April

Ebert, M. (1994) "The North American Free Trade Agreement", European Business Journal, vol. 6.

Engel, C. & Rogers, J. (1996) "How Wide is the Border?", American Economic Review, Vol 86, No. 5

Fatas, A. (1997) "EMU: Countries or regions? Lessons from the EMS Experience", European Economic Review , vol 41 , s. 743-751

Fleming, J.M. (1971) "On Exchange Rate Unification", Economic Journal, vol. 81.

Frankel, J. & Rose, A. (1996) "Economic Structure and The Decision to Adopt a Common Currency", Background Report for the Swedish Government Commission on EMU, May 20

Grossman, G. & Helpman, E. (1995) "The Politics of Free Trade Agreements", The American Economic Review, vol 9.

Heenan, D. (1993) "After NAFTA: The Long Term Benefits", Journal of Business Strategy, vol. 14.

Hendersson, D. (1992) "International Economic Integration: Progress, Prospects and Implications", International Affairs, vol. 68.

Hufbauer, G. (1992) "North American Free Trade Agreement: Issues and Recommendations", Institute for International Economics.

Husted, S. & Melvin, M. (1997) "International Economics, Second Edition", HarperCollins Publishers , New York

Jutte-Rauhuth, J. (1995) "NAFTA: Results After One Year", *Intereconomics*, vol.30.

Kehoe, P. (1995) "Modelling North American Economic Integration", Kluwer Academic Publishers, London, England.

Kenen, P.B. (1993) "The Theory of Optimum Currency Areas: an Eclectic View" teoksessa "Monetary Problems of the International Economy", Mundell R. & Swoboda A.W. , Chicago University Press, Chicago

Krugman, P. (1991) "Geography and Trade", Leuven University Press and the MIT Press , Cambridge, Massachusetts, London, England.

----- (1991) "Lessons of Massachusetts for EMU" , teoksessa Torrez, F. & Giavazzi, F. "Adjustment and Growth in the European Monetary Union", Cambridge, Cambridge University Press, s. 241-261.

----- (1994) "Peddling Prosperity: Economic Sense and Nonsense in the age of Diminished Expectations", W.W. Norton & Company, New York.

----- (1993) "The Uncomfortable Truth About NAFTA", *Foreign Affairs*, vol 75.

----- (1997) "Pop Internationalism" , The MIT Press, Cambridge, Massachusetts

Krugman, P. & Obsfeldt, M. (1997) "International Economics: Theory and Policy", Addison-Wesley Longman Inc. , New York

Manchester, J. (1995) "The Global Macroeconomics of NAFTA", *Open Economics Review*, vol. 6.

McKinnon, R. (1963) "Optimum Currency Areas", *American Economic Review*, 53, s. 717-725

McKibbin , W. (1994) "Dynamic Adjustments to Regional Integration: Europe 1992 and NAFTA", *Journal of Japanese and International Economics* , vol. 12

Mundell, R. (1961) "A Theory of Optimum currency Areas", *American Economic Review*, 51, s. 657-665

Murray, J. (1999) "Why Canada Needs a Flexible Exchange Rate", *Bank of Canada Working Paper*, 99-12

Niskanen, W. (1987) "Stumbling Toward a U.S-Canada Free Trade Agreement", *Policy Analysis*, Fraser Institute of Vancouver, no. 88.

Norrie, K. & Owsram, D. (1991) "A History of the Canadian Economy", *Harcourt Brace & Company Canada Inc.*, Toronto

OECD (1995) "Economic Outlook, Canada"

Orme, W. (1996) "The Nafta Debate: Myths versus Facts", *Foreign Affairs*, vol 75.

Poloz, S. (1990) "Real Exchange Rate Adjustment Between Regions in a Common Currency Area", *Bank of Canada*, Ottawa

Randall, S. (1992) "North America Without Borders?", *University of Calgary Press*.

Ricci, L. (1997) "A Model of an Optimum Currency Area", *IMF Working Paper*, 97-76

Sarna, A. (1985) "The Impact of Canada-US. Free Trade Area", *Journal of Common Market Studies*, vol. 23.

Schott, J. (1988) "The Canada-United States Free Trade Agreement, The Global Impact", *Institute for International Economics*

Schott, J. (1994) "NAFTA: an American Perspective", *International Trade Journal*, vol. 8

Simpson, J. (1994) "NAFTA-Rules of Origin", *Journal of World Trade*, vol. 28.

Thompson, A. (1994) "Trade Liberalization, Comparative Advantage, and Scale Economics: Stock Market Evidence from Canada", *Journal of International Economics*, vol. 37.

Tolonen, Y. (1978) "Taloudellisen integraation teoria", Turun yliopiston taloustieteen julkaisuja, A5.

Muut lähteet:

The Economist , *American Survey*, 13. elokuuta, 1994

Kauppalehti, 22. helmikuuta , 1996

Internet:

Statistics Canada, <http://www.statcan.ca>

National Center for Inter-American Free Trade, <http://www.natlaw.com/pubs>

U.S Department of Commerce International Trade Administration Office,
<http://iepnt1.itaiep.doc.gov/nafta>

Massachusetts Institute of Technology NAFTA Center , <http://www.the-tech.mit.edu>

The University of Buffalo , Canada-US. Trade Center ,
<http://www.geog.buffalo.edu/custac>

Trade Data Online, <http://strategis.ic.gc.ca>

US Bureau of Labor Statistics , <http://www.bls.gov>

LIITE 1: Kanadan provinssien ja Yhdysvaltain Kanadaan rajoittuvien osavaltioiden työttömyysindeksin keskihajontoja ja korrelaatioita, 1980=100.

Lähde: Statistics Canada sekä US. Bureau of Labor Statistics.

	keskihajonta	korrelaatio	
		Kanadaan	Yhdysvaltoihin
Brittiläinen Kolumbia	28,95	0,84	0,52
Alberta	48,38	0,96	0,37
Saskatchewan	27,61	0,73	-0,01
Manitoba	25,58	0,89	0,42
Ontario	26,95	0,63	0,38
Quebec	14,00	0,71	0,57
New Brunswick	12,71	0,65	0,58
<u>Kanada</u>	<u>21,60</u>	<u>1</u>	<u>0,46</u>
Washington	28,97	0,46	0,95
Montana	21,48	0,53	0,88
North Dakota	28,04	0,45	0,82
Minnesota	30,34	0,58	0,96
Michigan	36,30	0,24	0,95
Ohio	39,98	0,37	0,98
New York	18,33	0,40	0,73
Maine	23,00	0,38	0,73
Yhdysvallat	25,30	0,46	1

LIITE 2: Kanadan ja Yhdysvaltain sekä muiden OECD-maiden keskimääräinen työttömyysaste 1976-1996

- Eräiden OECD-maiden keskimääräinen työttömyysaste 1976-1996 (OECD Economic Outlook 1997).

Vuosi	<i>Yhdysvallat</i>	Japani	Saksa	Ranska	Italia	<i>Kanada</i>	Englanti
1976	7.6	2.0	3.7	4.4	6.6	7.1	5.6
1977	6.9	2.0	3.6	4.9	7.0	8.1	6.0
1978	6.0	2.2	3.5	5.2	7.1	8.3	5.9
1979	5.8	2.1	3.2	5.8	7.6	7.4	5.0
1980	7.0	2.0	2.9	6.2	7.5	7.5	6.4
1981	7.5	2.2	4.2	7.4	7.8	7.5	9.8
1982	9.5	2.4	5.9	8.1	8.4	10.9	11.3
1983	9.5	2.6	7.7	8.3	8.8	11.9	12.4
1984	7.4	2.7	7.1	9.7	9.4	11.2	11.7
1985	7.1	2.6	7.1	10.2	9.6	10.5	11.2
1986	6.9	2.8	6.4	10.4	10.5	9.5	11.2
1987	6.1	2.8	6.2	10.5	10.9	8.8	10.3
1988	5.4	2.5	6.2	10.0	11.0	7.7	8.6
1989	5.2	2.3	5.6	9.4	10.9	7.5	7.2
1990	5.6	2.1	4.8	8.9	10.3	8.1	6.9
1991	6.8	2.1	4.2	9.4	9.9	10.3	8.8
1992	7.5	2.2	4.6	10.3	10.5	11.3	10.1
1993	6.9	2.5	7.9	11.7	10.2	11.2	10.4
1994	6.0	2.9	8.4	12.3	11.1	10.3	9.6
1995	5.5	3.1	8.2	11.6	12.2	9.5	8.7